Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Reis door een gedeelte van Duitschland, Oostenrijk en Italië, 14 juni 1823 - 8 oct. 1824

https://hdl.handle.net/1874/386761

20

20

O.E.20.

Hss. Ackersdijck.
4

T. 1316.

Hs.
0 E 20

Hs. Ackerd. 4. (XX)

Zondag 29 augustus. Dezen morgen zyn wy met een Vetturino van Napels vertrokken naar Rome. Daar ik nu voor de vierde reis dezen weg maak zoude het overtollig zyn er veel van op te teke-nen; ik zal der my meest bepalen tot hetgeen ik te voren niet gezien of niet opgemerkt mogt hebben.

By 't uitrijden vonden wy den weg zeer vrolyk; opgeschikte boeren en boerinnen zag men aan alle kanten; zy waren met bloemen versierd, droegen groote festoenen en bouketten in de hand; het was namelyk feest van eene Madonna in een dorpje links van den weg: men heeft hier altyd veel vreugd onder het volk by die feesten, en de jonge lieden brengen elkander bloemen ten geschenk.

Te Aversa hebben wy ons opgehouden, om het dol-huis te zien, dat zeer beroemd is. Het lokaal is een gewezen klooster, zeer ruim, maar toch voor het groot aantal zinneloozen nog te beperkt, zoo dat men een nevengebouw heeft aange-legd voor epileptici, en een voor vrouwen. Van deze laatste zyn hier alleen de herstellenden.

Het geheele getal bedraagt 372 mannen en 218 vrouwen. Zoo als in alle welingerigte hui-zen voor zinneloozen, was er eene in het oogloo-pende vryheid. Wy vonden nagenoeg al de-

Er zyn altyd vier wachters daags en 's nachts, die steeds rondgaan om 't toezigt te houden.

Het minimum, dat voor de niet armen betaald wordt, is 12 ducaten 's maands (24 gul. den Hollandsch)
Een Engelschman, Abbot genaamd, is hier eenigen tyd geweest en is genezen.

Alle morgens hebben er chemische berokingen plaats om de lucht te reinigen. Er staan daartoe opzettelyke vaten, omtrent als zeer grote peperbussen in alle de gangen.

ACADEMIA RHENO TRAIECTINA

mannen op de grootst opene plaats die met
boomen beplant is en omringd van arcades;
hier wandelden ze, zaten in de schaduw, en ge-
noten alleen de frissche lucht. In de kleding was
onderscheid tusschen de armen, en hen die voor geld
hier besteld zijn; de eersten hebben alle wit linnen
kleederen, de anderen zijn niet gelijkvormig ge-
kleed. Er waren onder deze laatsten zeer aan-
zienlijken; ook vreemden, zoo als de Consul
Generaal van Portugal. Dit huis is voor de
zinneloozen van het gansche Rijk bestemd.
Er zijn afzonderlijke eetzalen voor de armen
en de betalende; de spyzen zijn goed en voed-
zaam; in den regel niet verschillend van
die welke men aan niet zinneloozen zoude geven;
de armen bekomen eenmaal 's weeks vleesch.
De slaapvertrekken zijn verschillend naar den
graad der zinneloozen; eenige zijn voor de
zoogenaamde „sporchi" opzettelijk en zeer
doelmatig ingerigt; - de anderen slapen ver-
scheiden in 't zelfde vertrek, toch elk in een
afzonderlijk bed, en een niet zinnelooze voor
het opzigt. De slaapvertrekken waren zin-
delijk en zeer luchtig, overdag blijven ze
ledig hetgeen de frischheid zeer bevordert.
Aan allen die hier komen worden de midde-

Er is eene „Infirmeria" voor hen die behalven de zinneloosheid krankheden bekomen, die was nu nagenoeg ledig. Er is ook een apotheek in het gebouw.

Een zinnelooze leide zyne familie rond, die hem was komen bezoeken, terwyl wy er waren; deze inrigting voor de woedenden leide hy hun zeer naauwkeurig uit; – eindelyk voegde hy er lagchende by: ik dien het te weten, want ik heb het dikwyls ondervonden. Onze leidsman, die niet zinneloos was, bevestigde dit.

len ter genezing beproefd. Die middelen zyn natuurlyk zeer verschillend naarmate het verscheidenheid der kranken oplevert. Veel gebruik maakt men van baden, die men aan-
wendt; een soort daarvan zyn „bagno di sor-
preso", dat zyn zulke die men bedekt, zoo dat
de zieke er niets van ziet, maar door een ver-
trek gaande op het onverwachtst in het water
valt; dit had somtyds, zeide men, zeer goede
uitwerking; anderen waren zoo gemaakt,
dat het water in eens van boven viel.
Men heeft hier ook het draaiwerktuig; maar
alleen om zittende niet om liggende te draaijen.
Onder het gansche getal waren er slechts
vier of vyf woedende. Sommige laat men vry
gaan alleen met de handen op den rug in rin-
gen van yzer met leder bekleed vastgemaakt;
somtyds maakt men ook gebruik van het „corset
de force"; de ergste legt men op matrassen
met de voeten door middel van een han-
ten bengel vastgemaakt de handen even zoo
en nog een riem over borst en schouderen;
dit noemt men „ripressione orizontale".
Wanneer die toestand te lang duurt stelt
men ze overeind, in alles evenzeer vastgemaakt,
tegen eene matras aan; dit noemt men

"ripressione verticale"; de afwisseling van die twee zaide van myes heilzaam.

Om hen die in een voortdurenden staat van waadé zyn tot bedaren te brengen heeft men eene byzondere inrigting. Eene kamer is van alle zyden ook den boden met matrassen voorzien, zoo dat de waedende zich nergens bezeren kan; deze kamer maakt men gansch donker; op een raam is een groot trom,, melvel gespannen, het geen, als men er op slaat een geweldig geraas maakt; behalve dit is er een groote koker van bordpapier met erwten gevuld, waarvan het geraas gelyk is aan zeer sterken hagel; de trommel bootst den donder na. In deze kamer wordt de waedende geblinddoekt gebragt, toch met de handen op den rug vast gemaakt. Ver,, volgens ontbloot men hem de ogen, en iemand, die zich eenigsins verschuilt, slaat op de trommel en beweegt den koker met erwten. De waedende komt gewoonlyk in eene ge,, weldige beweging, doch wordt vervolgens door de donkerheid en het geraas dat hy om zich hoort zoo getroffen, dat spoedig op,, houdt waedend te zyn, en meestal eindigt

Men wendt ook somtyds de phantasmagorie aan, om een onverwachten sterken indruk te weeg te brengen.

Voor hen die niet sterk zinneloos zyn, maar weerspanning om zich te laten leiden, heeft men eene plaats, die men gevangenis noemt, en waarin men ze somtyds eenige uren opsluit; dit doet ook nu en dan veel goed.

niet geheel bedaard te zyn. Men heeft dit mid-
del dikwyls met veel vrucht aangewend.

Overigens heb ik nog geen huis van deze soort
gezien, waar zoo vele inrigtingen waren, om
de zinneloozen door ze aftrek, bezigheid, ver-
maak te verschaffen, te regt te brengen; men
zeide ons ook dat men daarin het meeste
nut op den duur vondt. Eene hoofdzaak is
muziek, hetgeen niet vreemd is dewyl dit volk
zoo uitstekend muzikaal is. Men speelt hun
muziek voor om op hunne stemming te
werken, maar meer nog wekt men hen op
om zelf muziek te maken, en byna altyd
met goed gevolg; wy hoorden een zinnelooze
op de piano spelen en eene zinnelooze daar
by zingen; zy maken dikwyls op dee wys
gansche concerten, welke voor hoorders en
spelers zeer nuttig zyn. Eene groote zaal
is byna uitsluitend voor de muziek be-
stemd. De etenstyd wordt met muziek aan-
gekondigd, en het mist byna niet of alle
zinneloozen komen zich aan tafel zetten en
spyzen regelmatig als andere menschen: het
voorbeeld heeft hierop grooten invloed

*of liever inspanning, want hierop is men by-
zonder bedacht, om te maken dat de zinnelooze
zynen geest met iets bezig houdt, zyn aandacht
ergens op vestigt; wanneer hy dit doet, is er door-
gaans uitzigt op zyn herstel. De zinnelooze neemt
bynaa geen deel aan hetgeen buiten hem omgaat,
hy houdt zich slechts bezig met de voorstellin-
gen zyner verbeelding, die hy dikwyls van de we-
zenlyke aanschouwingen geheel niet onderscheidt

Eene kamer is voor het billardspel ingerigt; domino en schaken zyn ook in gebruik.
Men laat hen ook dansen. Met houten wapenen laat men hen exerceren. Op de plaats had men een spel gemaakt van een houten man, waar aan men lopende een pin door eene kleine opening moest steken, of de houten man draaide om en men bekwam een slag van zyn arm; – dit spel vermaakte de zinneloozen zeer. Een gansche kamer was bezet met allerhande kleine beeldjes of poppen. Verder was er een volkomen marionettentheater. Die wat beter zyn laat men werkelyk op het theater vertoonen; dit is voor de toeschouwers mede eene nuttige uitspanning.* Met de carnaval vertoont men regelmatig operas; eene zaal is daarvoor ingerigt; nog de laatste reis zeide men hadden verscheiden zinneloozen by die gelegenheid zeer goed medegezongen; en dit deed hun, zeide men ons, veel goed: de oefening houdt hen reeds zeer bezig, en de zucht om het goed te doen werkt op hunne beterschap.
Eene zeer welvoorziene bibliotheek is ook

voor de zinneloozen en herstellenden bestemd; ik zag met verwondering dat de Censuur minder streng schynt te zyn voor de dwazen dan voor de wyzen; altans hier stonden de werken van Rousseau en de Encyclopédie, welke in dit Ryk de wyze menschen niet lezen mogen. Men heeft ook, om hen die er lust in hebben bezig te houden, eene drukkery.

Men wees ons een vertrek, dat nog niet voleindigd was, dit naemde men Tempietto; het was eenigsins op de wyze van een antiken tempel ingerigt; hier plaatste men beelden welke allegorisch al de driften en ondeugden maeften voorstellen, die de zinneloosheid te weeg brengen; tevens borstbeelden van al degenen die by uitstek over zinneloosheid geschreven hebben, of zich door het maken of verbeteren van inrigtingen daarvoor verdienstelyk gemaakt hebben.

Men zeide ons, dat men hier theoretisch dezelfde afscheiding maakte als de Fransche schryvers: in 1 malanconici of contemplativi; 2 ferventi of furiosi; 3 ercolei of epi,,

leptici, 4 infanti of stupide, ideoti. — Van de eersten herstellen de meesten naar evenredigheid: meer dan 30 van de 100; van de laatste herstellen geen. In de plaatsing volgt men die afscheiding niet, dit zoude niet eens geraden zyn; alle de melancolici byeen te plaatsen, b.v., zoude zeer verkeerd zyn. De herstellenden van de anderen af te zonderen is doorgaans heilzaam; vooral doet men dit wanneer zy het verlangen. Er is by het gebouw een zeer fraaye tuin; de herstellenden mogen doorgaans daarin wandelen.

De geneesheren hebben ons zelf met groote beleefdheid rondgeleid en alles uitgelegd; en, wat zeer vreemd is, het was verboden iemand eenig drinkgeld te geven.

Ik was zeer voldaan deze inrigting gezien te hebben; my dunkt, dat zy hare beroemdheid verdient. Zoo veel ik er over konde oordeelen, weet ik niet, hoe men beter en menschlievender voor de ongelukkigen welke hun verstand verliezen, zoude kunnen zorgen. Dit huis is eerst in 1823 tot stand gekomen; het is een der goede in-

rigtingen, welke Koning Joachim in dit land heeft nagelaten; deze vorst, die, hoewel ver van volmaakt te zyn, toch zeer goeden wil en veel hart voor het land schynt gehad te hebben, en dien men zoo onwaardig be-handeld heeft. Wanneer men de fondsen, die voor dit gesticht bestemd zyn, laat dilapideren, of aan de geestelyken tering geeft, die er gewis om aanhanden, en wan-neer men uit gunst ongeschikte personen aanstelt; — of wanneer men maar een van beide doet; zoo kan, in korten tyd, dit belangryk gesticht volkomen te niet gaan, zelfs al blyft het in naam bestaan; quod Deus avortat. —

Wy hebben weder middag gehouden te Ca-pua, in de akelige herberg „La Porta"; waar het hart toesluit van de morsigheid en van de lompheid der bewoners, die het voorkomen hebben van rovers.

Ik heb nog al dikwyls gewandeld; de avond was uitstekend lief; byzonder trof my de schilderachtige ligging van het dorp-je Francolese, regts aan de bergen. Ik herin-ner my nu telkens de plaatsen, waar ik

Recé 25 juin.

reeds meermalen gepasseerd bent; maar zy zyn zoo schoon; het gansche land is hier zoo bekoorlyk, dat men het steeds met nieuw genoegen ziet. Om half negen zyn wy in de herberg buiten Santa Agata aangekomen. Wy ontmoeteden hier eenige Oostenryksche officieren. Zy behoorden tot het regiment van den Colonnel Cudenhoven, welke een paar jaar geleden in handen der rovers geweest, en verhaalden ons nog byzonderheden daarvan, die ik toch meestal reeds te voren gehoord had. Men was met 1200 man in het gebergte getrokken om de rovers in te sluiten en den heer Cudenhoven te bevryden; voor middelpunt had men het stadje Monticelli genomen. Onderwyl kwamen er brieven van den gevangene en zond men hem antwoorden, zonder dat hierdoor een spoor van de plaats waar hy by de rovers was ontdekt werd. Men was zeer naby de plaats geweest zonder het te weten. Eindelyk toch, zeide deze heeren, zouden zy in handen gevallen zyn, omdat men een kring gemaakt had waar zy niet uit konden en waar zy niet door konden; - doch zoo zy vermoedden had men, by oogluiking hen laten ontsnappen om het leven van den Colonnel niet in gevaar te stellen, want behalven een losprys hadden de rovers hunne vlucht, als eene belooning

voor zyn ontslag bedongen. Den losprys heeft een bisschop uit de buurt en naderhand de Paus betaald, zonder dat de oostenrijksche regering die heeft willen teruggeven. De heer Oudenhoven is nog aan het hoofd der bezetting in deze streek; ten opzigte der rovers dacht men toch niet anders dan den groten weg veilig houden; hen uit te roeyen zoude algemene maatregelen van de regering vereischen, die van het bezettingsleger niet afhangen, en die de regering niet neemt; zoo dat op kleinen afstand van den weg nog altyd roverbenden aanwezig zyn. Uiterst zeldzaam zyn er rovers in handen der troepen gevallen; zy verhaalden van een, die met vele gouden kettingen en ringen versierd was, en zonder bewimpeling gezegd had, dat hy die van Engelsche dames genomen had; - hy had er bygevoegd, dat men hem dit niet euvel moest nemen, dewyl hy niets anders gedaan had, dan zyn beroep uitoefenen. „Zoo willen wy ook ons beroep uitoefenen", hadden hem de soldaten geantwoord; zy hadden hem voor de militaire commissie gebragt, en, op last van deze, vervolgens aan een boom gebonden en doodgeschoten. Zulk eene zeldzame strafoefening schrikt trouwens (de rovers) niet meer af, dan het [illegible]

velen van een soldaat zyne kameraden afschrikt.

Maandag 30 augustus. Uit het vengster heb ik Santa Agata zeer mooi aan den berg zien liggen, doch in het dorp zelf zyn wy niet geweest. Wy zyn zeer vroeg uitgereden, zoo dat wy de zon prachtig heb-ben zien opgaan, en de bergen door hare eerste stra-len beschenen. Van de Garigliano en de ruines van Minturnus behoef ik niets meer op te tekenen, dit schone land was my reeds bekend, maar het ge-noegen van het te zien is my altyd nieuw. Te Mola di Gaeta hielden wy middag. Ik bezogt de ruines de villa van Cicero, zoo men meent; het zyn een aantal gewelfde vertrekken en gan-gen (cryptoportici); in sommige zyn nog over-blyfsels van frescoschilderwerk; men kan niet ligt een algemeen plan meer herkennen, alles is met wyngaarden omringd en begraaid; maar men ziet duidelyk, dat het eene zeer uitge-strekte villa geweest is, en dat zy heerlyk aan den rand der zee gelegen was. Zoo ik meen was Cicero op weg naar deze villa, om van hier over zee te vlugten, toen het willekeurig doodvonnis aan hem werd ten uitvoer gebragt. Wy merkten hier het zonderlinge kapsel op van de vrouwen: verscheide gekleurde linten zyn in het haar gevlochten, en vervolgens, als een kleine tulband achter om het hoofd gewonden en

met een grote speld bevestigd.

Door het heerlyke land, waar wy overal de wyngaarden ryk met druiven beladen naast ons hadden, zyn wy gereden naar het beruchte Itri, aan de helling van een berg, en Fondi, in eene uitgestrekte vallei, beide allerliefst gelegen. Zoo al de bewondering voor dit schone land zich nooit uitput, zoo neemt by my het leedwezen nooit af, van de inwoners in zulke diepe elende en vernedering te zien. Men zoude zich geen genoeglyker streek verlangen kunnen, om te verwylen, en als men de menschen aanziet, kan men niet genoeg ylen om dit ongelukkig en verdorven geslacht te verlaten.

Eene macht van inwoners, die een eind weg mede gingen, konden ons niet genoeg van rovers geschiedenissen verhalen; zy zelve zagen er ook volkomen uit als rovers; toen wy hen verlieten, kwamen ze ons met den hoed in de hand na, om te bedelen.

By 't inkomen van Fondi merkten wy eene zeer mooye ruine op van een middeleeuwsch kasteel. De vrouwen zyn hier reeds gansch anders gekleed; het haar dragen ze in een groen netje.

Aan de grenzen hadden wy de gewone formaliteiten te vervullen; de Napolitaansche Dogana was als gewoonlyk door eene kleine fooi overtuigd dat wy niets ongeoorloofds uitvoerden; de

Ik mag niet onopgemerkt laten, dat op de wacht-
huisjes die hier aan den weg gebouwd zijn, staat
„Pius VII Securitatis restitutor." !! zoude dit
ironie zijn?

Romeinsche liet het onderzoek voor de beambten van Terracina over.

Nabij de laatste Napolitaansche post merkte ik op de hoogte het dorpje Monticello di Fondi op, dat allerliefst gelegen is; dit land is betooverend schoon; elke hoogte zoude men willen bezoeken, ieder dorpje schijnt den reiziger uit te lokken, om er de heerlijke ligging te komen bewonderen; doch men zou de zeer „vacuus viator" moeten zijn, om zulke uitstappen te wagen.

De grafsteden aan dezen weg, de oude Via Appia, zijn schilderachtig met klimop begroeid; ook ziet men nog dikwijls overblijfsels van oude gebouwen, meest van „opus reticulatum".

Te Terracina, waar wij nachtkwartier hielden, bragt men verscheiden uren door met ons goed aan de dogana te plomberen, zes tot acht personen hielden zich met dat belangrijk werk bezig en moesten allen, regtmatig en onregtmatig, door ons betaald worden; - bovendien moesten wij vier Scudi voor de zekerheid der regten deponeren. Ik ging terwijl met mijn landsman in de zee baden hetgeen zeer genoegelijk was

<u>Dingsdag 31 augustus.</u> Dezen nacht heb ik bijna niet kunnen slapen: behalve het kleinder ongedierte waren eenige buitengewoon groote sprinkhanen in de kamer, die aanhoudend vloogen en

sprongen, groot geraas maakte, en telkens op mijn bed kwamen; in het eerst weet ik niet welke dieren het waren, en vermaakte mij onaangenamer gasten. Het gezigt op de Zee was mijne eenige verkwikking wanneer ik nu en dan ongeduldig werd, en mij voor het vengster stelde.

Wij zijn heden de treurige Pontijnsche moerassen gepasseerd; hebben als gewoonlijk te Tor tre Ponti gegeten; – te Cisterna vonden wij weder druiven en perziken, ook gezonde vriendelijke gezigten, hetgeen na een dag in de ongelukkige Paludi doorgebragt te hebben eene ware verkwikking is.

Ons nachtkwartier was in het liefgelegen Velletri. Bij 't inkomen zagen wij, boven de poort, het hoofd van een rover in een ijzeren kooi; de tijd had het reeds tot een blank doodshoofd gemaakt. Wat mag wel in dat hoofd hebben omgegaan, dacht ik.

Er was hier juist „Missione" en dit was een merkwaardig voorwerp voor mij omdat ik ze nog nooit gezien had. Op de markt was een soort van toneel omtrent 10 voet hoog opgerigt en met een tapijt bekleed; hierop stond een monnik te prediken; naast hem stond een groot kruis en ter zijde achter hem twee verhulde broeders (elk) met

een staf in de hand; dergelyke broeders stonden ook op de markt verspreid, om orde te houden.

De gansche markt was vol toehoorders; de vrouwen zaten op reyen stoelen en de mannen stonden, met ontbloot hoofd; bovendien stonden aan alle vengsters menschen. Dit leverde een zeer aardig gezigt op; allen waren als voor een feestdag uitgedost; de vrouwen gelykvormig met witte doeken op het hoofd; en het geslacht is hier reeds zeer schoon; het zyn reeds de regelmatige klassieke trekken van het Romeinsche volk, die ik te Genzano zoo bewonderd heb. Ik heb opvolgend twee monnikken gehoord, beide spraken zeer wel, vlug en met dat soort van bespraaktheid die voor het volk verstaanbaar is; zy maakten oók sterke gebaarden; nu en dan gingen ze in een armstoel zitten en stonden weder op zonder hunne rede af te breken. Den eersten hoorde ik over allerhande fouten en gebreken der landlieden spreken, die hy zeer levendig, somtyds zeer grappig, altyd, zeer natuurlyk beschreef. de tweede sprak over de onkuischheid en verhaalde onder andere de geschiedenis van Susanna ten uiterste aanschouwelyk. Er was veel aandacht, het was een mooye Italiaansche avond, en er was in het zien dier schaar van menschen, welke

met welmeenenden ernst naar den prediker hoorde, iets roerends; het was als of eene rede tot het volk op die wyze in de opene lucht gehouden meer indruk moest maken, dan eene preek in de kerk; en ik zeide tot myzelven, dat welligt die wyze van volks onderrigt niet te verwerpen wieś. Maar wat is het gebruik, dat men er hier van maakt, en welke is de strekking dezer redenaeringen? - het is niet om de menschen zedelyk te verbeteren, om by hen het godsdienstig gevoel op te wekken; om veredeling van karakter by hen te weeg te brengen. Neen, die missie reist rond, om te maken, dat de menschen het aanstaand jaar naar Rome komen, om aflaat van zonden te halen; het is alle eene voorbereiding voor het heilige jaar. Wanneer de menschen door deze volkswelspre=kendheid bewogen zyn; wanneer deze monniken hen overtuigd hebben, dat zy niet zoo goed en on=berispelyk zyn als zy meenden; - zoo is de toe=passing, dat zy in het volgende, heilige jaar naar Rome moeten komen, daar een bepaald getal dagen, in elk der vier hoofdkerken zekere voorge=schrevene gebeden opzeggen; - en dat zy daardoor al hunne zonden, groot en klein zullen uitwisschen.

Deze missie duurt tien dagen; alle morgens vroeg houdt zy Catechisatie in de kerk, en alle

anderen prediken, gedurende drie uren, twee of drie monnikken. Zulke missies komen niet alle jaren, nu komen zy overal ter zake van het aanstaand Heilig jaar.

Woensdag 1 September. Heden hebben wy onzen weg vervolgd en zyn om twee uren te Rome aangekomen. Myne boeken die in 't koffer waren, heb ik alleen aan de Dogana moeten laten omdat die een onderzoek van de Censure moeten ondergaan; men geeft geen bewys van hetgeen in het entrepôt blyft.

Eer ik verder ga, moet ik een woord zeggen van onze reisgenoten; die waren een Prins Bachmetoff van Moscow, welke van de baden van Tschiatenghwam, en zyn geneesheer uit Riga, doctor Poorten, wy hebben veel over Rusland gesproken; van hetgeen zy my verhaald hebben teken ik hier eenige byzonderheden op. De Graaf Scheremiteff is de rykste Russische edelman; hy heeft zes milioenen roebels (of franken) inkomen; hy bezit 150 duizend boeren, heeft 16 honderd bedienden. Demidof in Rome wordt op een milioen 440 duizend roebels 's jaars inkomen geschat. –

De toestand der boeren is zeer verschillend; zy betalen ook meer naar mate zy meer of beter land hebben; – gewoonlyk werkt de boer twee da-

gen tweebs voor den heer, en betaalt 20 tot 100 roebels in het jaar; dit is eenigermate by de wet bepaald doch hangt veel van den heer af. De betaling wordt berekend naar al de mannelyke leden der familië, de vrouwen betalen af werken niet voor den heer. Er zyn ook dorpen daar niet voor den heer gewerkt wordt; zoo zeide de heer Bachmeteff dat hy er bezit, waar men alleen 17 roebels per mannelyk hoofd jaarlyks opbrengt, en verder niets; hy heeft met deze dorpen niets te doen, de regering heeft voor eenige jaren eene volkstelling gedaan, en daarna betalen de boeren hoewel de bevolking heeft toegenomen; zy vorderen zelf dit geld in; zy kiezen hunne eigene plaatselyke regering, en het is alleen in geval van verschil, of van klagte over de keizerlyke beambten, dat zy zich tot den heer wenden. Wanneer lyfeigenen in de steden gaan, daar door den handel of anderzins fortuin maken kopen zy doorgaans hunne vryheid van den heer, sommige heren toch willen die niet geven; evenwel is het niet gewoon, dat men zulke ryk gewordene slaven meer dan 100 tot 500 roebels jaarlyks laat opbrengen. Regelmatig mag men gene boeren (slaven) zonder het land verkopen; ook mag men hun gene ligchamelyke straffen

zonder tusschenkomst van een regter opleggen; hendel ge-
schieden toch nog dagelyks. De prys van een man
is ongeveer 2500 roebels. Geen slaaf mag stude-
ren; wanneer dus een heer iemand, die lyfeigen is,
naar de Hoogeschool zendt, geeft hy hem daardoor
alleen reeds de vryheid. Wanneer soldaten op-
houden te dienen, dat byna nooit gebeurt, zyn zy
ook vry.

De adel betaalt geene belasting; gedurende en
kort na den oorlog heeft zy tien percent van de
inkomsten opgebragt; doch dit was buitengewoon.
De slaven betalen ongeveer drie roebels hoofdgeld
'sjaars. De Heeren moeten ook van hunne sla-
ven leveren voor het leger, meer of min naar
den staat van oorlog of vrede. De boeren heb-
ben gewoonlyk onder hen reeds vaste regels wie
aan de beurt is te dienen, zoo dat de heer dit
niet behoeft te bestemmen; het geen anders
van zyne willekeur afhangt. De graaf Sche-
remiteff heeft gedurende den laatsten oorlog alleen
12 duizend man geleverd; — de Graven Mamonoff en
Soltikoff hebben elk in 1812 een regiment van
1200 man cavallerie volkomen in orde geleverd.
De Prins Baghmeteff zeide ons, dat hy geheel
niet ryk was, maar toch 180 man gesteld had.

Thans is de gansche armee 700 duizend man; de garde alleen 60 duizend.

Behalven de 3 roebels hoofdgeld, die de slaven betalen, bestaan de inkomsten van den keizer en de regering in 10 roebels hoofdgeld, welke de burgers der steden betalen; de opbrengsten van de menigvuldige kroongoederen; de tollen; de regie, vooral die der brandewyn, welke ontzachelyk veel opbrengt.

Van de goedkoopheid van sommige voortbrengsels sprekende, zeide hy ons, dat op zyne landgoederen, op honderd mylen afstands van Moscou de veldvruchten alleen waarde hadden voor de plaatselyke behoefte; alle vervoer naar eene andere plaats, om ze te verkopen, zoude de waarde te bovengaan; - zoo was b.v. het hooi thans zoo opgestapeld, dat men het waarschynlyk het volgend jaar op de plaats verbranden zoude om er zich van te ontdoen.

Wanneer iemand zyne boeren slecht behandelt, wordt hem het bestuur zyner goederen ontnomen, en aan een ander opgedragen, die hem alleen een jaarlyksche som uitkeert en verder voor zyne erfgenamen bestuurt; hiervan zyn reeds vele voorbeelden, en dit houdt vele van

Het zyn de Cananiten, het stuk heet La Morte di Sisera ossia La disfatta dell'armi Cananee.

buitensporigheden terug.

Om een denkbeeld te hebben hoe de ryken hunne inkomsten kunnen verteren, moet men weten dat de graaf Schelemiteff in Moscou een eigen theater heeft, waarvan hy al de kosten draagt; een groot hospitaal evenééns; een gesticht waar meisjes worden opgevoed, die hy vervolgens een huwlyksgoed geeft en uittrouwt.

Ik heb met myn landsman gegeten in de Boc: ca di Leone; daarna hebben wy wat gewandeld; alles kwam ons ten uiterste stil voor in vergelyking van Napels, toch kan ik niet zeggen, dat my deze kalmte in Rome mishaagt; zy is zeer in overeenstemming met de vroegere herinneringen; men heeft hier geene behoefte aan verstrooying en aftrek; - verveling is ondenkbaar in eene stad waar zoo veel voor de herinnering en voor den smaak voorhanden is.

's avonds zyn wy geweest in het Teatro Valle; doch vonden weinig voldoening; het stuk dat gegeven werd, was een heilig onderwerp, namelyk de overwinning der Philistynen, en het vastspykeren van het hoofd des konings door een jong meisje! men kan niet wel ongelukkiger onderwerp uit den bybel nemen.

Met genoegen zagen wy het nooit genoeg bewon-
derde Pantheon aan; het staat nog altyd met
majesteit in 't midden der kleinheden van de te-
genwoordige menschen.

<u>Donderdag 2 September</u> Een groot gedeelte van
den voormiddag heb ik, met den doctor uit Riga, in
de Dogana moeten doorbrengen, om hetgeen wy gis-
teren daargelaten hadden te bekomen. De omslag,
de verwarring, de onbekwaamheid, de langzaam-
heid, waarmede hier de zaken behandeld worden, heb-
ben alles overtroffen, wat ik tot nog toe van dien
aard gezien, of my voorgesteld had. Ik zoude blad-
zyden vullen als ik er de byzonderheden van wilde
optekenen, en elk die het niet ondervonden heeft
zoude het voor overdreven houden. Van dien kant
was het my merkwaardig dit eens van naby te zien
hoewel ik anders het tydverlies niet genoeg kan be-
treuren. De beambten liepen zich in den weg, wis-
ten doorgaans niet, wat zy te doen hadden, raad-
pleegden of twistten daarover met den minsten
facchino. Het goed was eerst niet te vinden
in het entrepot, van den een werd men naar den
anderen verwezen, tot eindelyk de man gevonden
werd die het uit een donker hokje waar hy 't ver-
borgen had voor den dag haalde; toen moest het
gewogen, geteld beschreven worden, want het stond
nog niet op het register van ingebragte goederen

Hierop gebragt zynde moest het op 't register van
de goederen die uit het entrepôt gaan gebragt
worden; daarmit bekwamen wy een extract; al-
les tegen kleine betalingen. Vervolgens werd het
nog verscheiden malen gewogen, losgemaakt, op
ten minsten twaalf registers gebragt, onderzogt,
geschat; wy moesten allerhande soort van decla-
ratiën maken; den eenen klerk verzoeken, dat hy
toch het verhalen van anecdotes zoude staken,
en ons geschrift in zyn boek copiëren; — den ande-
ren naloopen en door een drinkgeld overhalen,
dat hy tellen zoude hoe veel boeken er waren;
het geschrift dat wy dan bekwamen laten vi-
zeren door anderen die het niet inzagen; —
zulk een last en vermoeijing, als men zich
moeijelyk kan voorstellen. De ambtenaar
die onderzoeken moest of wy ongeoorloofde
boeken hadden snoefde niet weinig op zyne
vlugheid; inderdaad sloeg hy met allen spoed de
titels op, en verklaarde toen dat het alle on-
schuldige boeken waren; — de meeste waren En-
gels of Hoogduitsch, en die verstond hy zoo goed,
dat terwyl ik steeds met den heer Boorten Hoog-
duitsch sprak, hy zeide dat hy wel hoorde dat
wy Engelschen waren en met ons over Enge-

leud begon te spreken. In die groote verwarring, en terwyl alles zoo langzaam voortging, waren steeds veel meer dan de helft van de ambtenaren ledig; somtyds als ik kwam aan de plaats waar vol-gens het opschrift zeker beambte zitten moest, was hy er niet, om den ledigen tyd te slyten was hy ergens elders gaan praten, dan moest ik hem met een facchino gaan opzoeken en verzoe-ken dat hy toch my voort zoude helpen. "Adesso vengo Signore" was dan het antwoord. Waarlyk dit was eene karikatuur van eene douane admi-nistratie; en met dit al is het nergens makkely-ker dan hier, om te smokkelen; want in de ver-warring heeft niemand aandacht, en met drinkgeld kan men hen allen de ogen doen sluiten.

Ik heb nog wat door de straten van Rome gewandeld, ook met den heer Borcel boodschappen gedaan; wy hebben zaam thuis gegeten en zyn vervolgens in het Mausoleo di Augusto een stieregevecht wezen zien. Het is merkwaardig het volk hier te zien in het rond zitten even als in de oude Amphitheaters, ook is in het stieregevecht zelve nog eene flaauwe schaduw van de geliefkoosde vermaken der oude Romeinen. Overigens het overigens niet zeer onderhoudend van eenige stieren door honden aangevallen en door

mannen opgehitst te zien, en meer van de vertooning niet. By 't slot liet men eenige kleine luchtballen opgaan; dit stond zeer aardig.

Vrydag 3 September. Heden ben ik met den heer Boreel in verscheiden winkels van mozaiek, gesneden schelpen en dergelyke sieraden geweest. Het arbeid dezer kleine kunstvoorwerpen in Rome byzonder fraai; het is een tak van nyverheid, die alleen door de vreemden onderhouden wordt; en door het groote aantal lieden, die er zich op toeleggen, levert zy doorgaans niet meer dan een matig bestaan op. In den plate-winkel van Fabri hebben wy veel mooye platen gezien en eenige gekocht.

Wy hebben ook beschikkingen gemaakt om eene bezending van boeken en andere voorwerpen van hier naar Holland te zenden. Het is jammer dat men op reis met al die kleine bezorgingen, met passen, douanes, vetturini en wat daar meer is zoo veel tyd verliest, die men gaarne aan het onderwerp der reize zelf, aan het zien en genieten van de voorwerpen, die elk land oplevert, zoude willen besteden.

Dezen avond hebben wy over den Monte Pincio door den Corso enz. gewandeld, zyn in het koffyhuis Ruspoli geweest, — en verder heb ik thuis in mijn dagboek geschreven.

Zaturdag 4 September. De heer Baveel is heden nog een uitstap naar Tivoli gaan doen. Ik heb een gedeelte van den dag besteed, om voor de bezending naar Holland te zorgen; heb ook een brief aan mijn vriend Van Heurde geschreven. Verder ben ik nog eens in het Vaticaan geweest, en heb met mijne vroegere aanteekeningen in de hand, alles wat mij te voren getroffen had, met aandacht, en met onbegrijpelijk genoegen herzien. De voorwerpen zijn mij nu allen bekend, ik weet juist waarop ik de ogen vestigen moet, om den aangenaamsten indruk te ontvangen, welke beelden mij het meeste aanspreken; lang heb ik mij in deze schoone zalen der kunst opgehouden; ik was geheel alleen, en werd dus in mijn genot niet gestoord. Als van vrienden, nam ik afscheid van menig standbeeld waarvan ik de trekken nimmer hoop te vergeten; en ik kon mij de zoete hoop niet ontzeggen, van nog eens op nieuw Rome te bezoeken, en al dit schoone en verhevene wedertezien.

Tegen den avond ben ik op den toren van het Capitool geklommen, om bij het ondergaan der zon nog eens het oude en nieuwe Rome te overzien. Het was een schone avond, al de mij bekende ruines, ook de Petruskerk, en andere nieuwe gebouwen zag ik rondom mij; – de Campagna,

de bergen van Tivoli en Frascati; — zoo vele plaats„
en waar ik gestaan had; zoo zeer vele die stof tot
herinnering en nadenken gaven. Lang stond ik
op dit heerlyke punt, zag my om naar alle zyden,
en kunde my naauwlyks rekenschap geven van alles
wat ik gewaar werd.

Zondag 5 September. Dezen morgen heb ik de
laatste beschikkingen gehad met myne kerzen„
ding naar Holland. Ik ben vervolgens naar het
Capitool gegaan, om nog den protestantschen (Lu„
therschen) godsdienst by te wonen, doch kwam te
laat, het eindigde juist toen ik kwam.

Ik ben van daar gegaan naar Colosseum,
om voor het laatst nog eens deze statige ruine
aan te zien. Op alle punten heb ik my gesteld en
met genoegen en aandoening op de grysze muren
die zoo onbegrypelyk schilderachtig zyn, gestaard.
Vele duizenden hebben zich hier vermaakt; — hun„
ne namen zyn vergeten; — vele hebben er geleden,
hebben er den dood gevonden; — hunne namen zyn
vergeten. Men heeft er zich verdedigd; in burger„
oorlogen gestreden, zich onderling vermoord om
de opperheerschappy van de eene of andere party,
van eene familie, van een fortuinzoeker; — alle
die partyen, die familien, die heerszuchtigen, die
stryenden zyn van de aarde verdwenen. De

V. d. Hagen II 250.

reizigers, de kunstenaars, de uitgezogenen zijn er ver-
volgens van jaar tot jaar naedsel naar hunne nieuws-
gierigheid, hun talent, hunne overdenkingen ko-
men zoeken; — zij zijn gestorven, en van menige-
is eenig spoor van hunne gangen naar het lulof-
tenen overgebleven. — Zoo heb ik ook eene uu-
ren beracht, en na mij zullen nog duizenden
het zelfde doen; en allen gaan „to that undis-
covered country from whose bourn no tra-
veller returns." —
Ik had gedurende mijn verblijf in Rome geen ver-
lof kunnen bekomen, om de Villa Ludovisia van den
Prins Piombino te zien. Thans bekwam ik door
den bankier Valentini zulk een verlof, en ik had
juist nog de gelegenheid, om met den heer Borel,
die op het oogenblik van Tivoli terugkwam, der-
waarts te gaan. Het geen men hier vooral be-
wondert is de Aurora in fresco aan den zolder
van een der vertrekken geschilderd door Guercino.
Zij zit in een wagen en strooit bloemen om zich
heen, de nacht zit voor haar, en de Horae, vier
vrouwen, zweven langs wagen vooruit; — de dag
volgt haar. Zij is werkelijk eene verheven schone
vrouwelijke gestalte; de nacht, eene slapende vrou-
met twee kinderen zijn zeer mooi, en de Horae
zijn bevallige vrouwen; — alles samen toch be-
valt mij de Aurora van Guido nog beter, die

Ex Itinerario italiano p 220

is lichter en levendiger. Het vertrek in de Villa Ludovisia is ook te klein voor het schilderstuk. Wy zagen nog in andere vertrekken een zeer schoone Fraane, en eenige landschappen van Guercino. Onder de antike standbeelden zyn eenige van groote waarde: de groep, die men Arria en Paetus noemt, en Papirius met zyne moeder; het beeld van Mars trokken onze aandacht; doch wy mogten ons geene lange bewondering veroorloven. In de tuinen beviel ons dat er veel schaduw is. Eindelyk bragt men ons gansch boven, op het verhevenste punt van Rome, zoo ons de man zeide. Wy vonden hier in der daad een verrukkend schoon panorama van Rome en de gansche omstreek, schooner nog, dunkt my, dan op den toren van het Capitool; het was ons eene aangename verrassing, zoo kort voor ons vertrek nog dit heerlyk gezigt te genieten, en zoo, als het ware, een plegtig afscheid van dit klassieke land en van de wereldstad te nemen.

Om 4 uren zyn wy met de (Brieven) post naar Florence vertrokken. Langs denzelfden weg dien ik voor het eerst in Rome gekomen was, reden wy door de verlatene Campagna, en kwamen tegen zunend te Monterosi aan waar zy ophand. De avond was helder en de zon zagen wy zeer schoon ondergaan;

Itinerario 222.

de maan verlichtte ons gedurende den nacht zoo goed dat wy alle voorwerpen konden onderscheiden. Een kwartier verder dan Monterosi scheidt zich den weg van deze welke naar Ancona gaat, en tevens die welke ook, over Perugia naar Florence vaert. Wy hadden nu dikwyls kreupelhout naast ons, en het land bleef nog eenigzins aanzien behouden tot Ronciglione, eene kleine, vry nette stad, in eene heuvelachtige landstreek gelegen, waar wy om half 11 aankwamen. Verder merkte ik niets byzonders op, voor wy,

Maandag 6 September, om half 2 uren te Viterbo aankwamen; eene tamelyk grote stad, van 12000 inwoners, met muren en poorten; de straten zyn onregelmatig, maar uitstekend goed geplaveid, met grote vierkante lavasteenen. Het trof my dat hier zoo veel menschen op de straat lagen te slapen, of dit gewoonlyk zoo is weet ik niet. Daar ons de maan verliet, konden wy nu niet veel zien van het vervolg van den weg, die ook niets merkwaardigs opleveren moet; het is dorre lava grond. Wy passeerden Montefiascone, een onbeduidend plaatsje, maar beroemd om den goeden wyn, die in de omstreken groeit; dit is de bekende Est wyn.

Sedert Ronciglione werden wy door een dra-

Zie over den weg van Acquapendente tot Florence
Itinerario 102.

zonder geëscorteerd.

By 't aanbreken van den dag waren wy nabij Bolsena, dat wy regts op de hoogte lieten liggen; er is een oud kasteel by, en saamgenomen geeft het een schilderachtig gezigt; toch moet het maar een zeer weinig beduidend dorp zijn, gebouwd op de ruines van Vulsinium eene beroemde stad van Etrurie.

Wy vervolgden onzen weg langs het meer, dat naar de evengenoemde plaats Bolsena genaamd wordt, en tien uuren groot in omtrek is; men ziet er de eilanden in, en op sommige plaatsen leveren de boorden een schilderachtig gezigt. Wy kwamen daarna in het stadje San Lorenzo, dat laag gelegen is, en zagen links de ruines van het oude stadje van denzelfden naam, dat men verlaten heeft om de ongezonde ligging; deze ruines heet men San Lorenzo rovinato, en de tegenwoordige stad San Lorenzo nuovo.

Door eene vlakte reden wy naar de kleine stad Acquapendente, waar wy een anderen „Corriere" bekwamen, die zeer vriendelyk en goed was; maar ook een anderen wagen die zeer slecht was. Wy ontbeten hier, en deden eene kleine wandeling door de stad, die ons zeer onbeduidend voorkwam.

Wy beklommen nu de Appenninen; kort na het volgende posthuis, Ponteceutino, kwamen wy

Men wees ons tusschen Radicofani en Ricorsi de
plaats waar eenige maanden geleden twee Duit-
sche officieren door rovers aangevallen zyn.
Zy zyn uit het rytuig gesprongen en hebben op
de rovers geschoten, met dat gevolg dat deze de
vlugt genomen hebben in een nabygelegen bosch;
doch een hunner heeft in het vlugten geschoten,
en heeft een der reizigers in het been getroffen;
deze was ziekelyk en kwam juist van het ne-
men van baden terug; zoo dat, volgens hetgeen
men my in Rome gezegd heeft, er veel vrees
was dat hy aan de gevolgen dezer wonde ster-
ven zoude. Het voorval heeft plaats gehad op
den dag en men heeft nooit iets van de daders ont-
dekt. Men gist dat het rovers uit den Romeinschen
staat zyn geweest, welke eenen togt over de gren-

op Toskaansch gebied

Om elf uren kwamen wij te Radicofani, in het midden van 't gebergte, dat hier veelal kaal is, en nu nog kaler scheen, omdat het sterk gesneeuwd is. Het dorp is op een kleine afstand regts van den weg, aan de helling van den berg, waarop eene vesting staat, die eertijds belangrijk was, maar nu tot ruine vervalt, en een schilderachtig gezigt oplevert. Er is iets treffendrik, een punt waarom men veel gestreden heeft, waarom vele menschen hun leven verloren hebben, vermaarloosd en door allen verlaten te zien.

De volgende plaatsen Ricorsi en Poderina waren onbeduidend; wij waren nog steeds in de bergen, maar afdalende; nu en dan waren er mooije valleijen. Wij zagen Pienza en Montalcino, twee kleine steden, regts op de hoogte liggen. Hierop reden wij door San Quirico een groot dorp, waar jaarmarkt en veel levendigheid was. Hier vonden wij reeds de inwoners geheel verschillend van die in den Romeinschen staat. Zij hadden niet meer die schone klassike leest en gelaatstrekken, de vrouwen vooral welen veel bij de Romeinsche af; zij waren lief, aardig hadden sommige regt goedige gezigten, maar niets uitstekends; hare houding was doorgaans slecht; – de kleding eenvoudig; mansfhoeden met pluimen, katoene

zen zyn komen maken, want deze plaats is anders niet onveilig.

Itinerario 104. Guida di Firenze e d'altre Cit, ta principali della Toscana 522. Forsyth 136.

ne jakken en rokken, veel opschik, maar weinig smaak; daarentegen algemeen voorkomen van welhebbendheid, en een zacht volkskarakter; het geen beide in den Romeinschen staat geen heerschende trekken zyn. Te Torrinieri, een middelmatig dorp hebben wy wat brood en wyn met vermy-ten gebruikt, en hebben onzen weg met uit-nemenden spoed vervolgt.

Het land wordt schooner en vruchtbaarder, de dorpen menigvuldiger; de wyngaard in festoenen van den eenen boom tot den ande-ren hangende, levert een voortdurend sieraad in deze streken op.

Voor zes uren kwamen wy te Siena, en hadden nog juist tyd, om de Cathedrale en het uiterlyk voorkomen van de stad te zien. Ik had in langen tyd geene Gothische kerken gezien, en het maakte op my een aangenamen indruk, deze aan te treffen. Zy is uitwendig met marmer byna al te veel versierd. Inwendig zoude zy veel scho-ner zyn, indien zy volbouwd was op het plan waar op zy aangevangen was, doch nu is zy, dunkt my te smal en te hoog, de kolommen zyn ook te zwaar en te dicht by elkander. By het koor waar nog het eerste plan gevolgd is, vind ik haar zeer treffend.

voor de beschryving laat ik het op de aangehaalde werken aankomen. Wy bewonderden zeer de ingelegde vloer, door Beccafumi vervaardigd, waar in beeld door wit en zwart marmer zeer fraaye figuren vol uitdrukking zyn voortgebragt.
In de libreria of Camera di Raffaello zyn veel historische schilderyen van Pinturicchio, waaronder sommige veel uitdrukking hebben; men wees ons hier ook oude misboeken met fraaye miniaturen. Ook in deze kamer bewaart men een antike marmeren groep der drie gratien naby Siena gevonden, welke niet kwaad is.

De Piazza is zeer mooi; men ziet hier reeds de grote gebouwen in den smaak, eenvoudig statigen styl van Toscane gebouwd; een der grote gebouwen op de Piazza is het „Casino nobile"

De straten die wy doorgewandeld zyn waren wel niet regt maar breed en met goede huizen bezet, ook vond ik ze vry levendig; er moeten streken van de stad gansch verlaten zyn, want de bevolking is van 100, duizend op 16 duizend gezonken. De stad heeft nog muren en poorten.

Na een sober maal gedaan te hebben, zyn wy in den maneschyn verder gereisd; het land is heuvel-

achter en wel bewaand; wy passeerden vele dor-
pen waarvan alle de inwoners in de rust wa-
ren; wanneer my de slaap overviel, werd ik
dóórgaans onaangenaam gewekt door het
stoten van het hoofd tegen de yzeren raeyen
in de kap van den wagen; ik moest volstrekt
het slapen uitstellen tot Florence.

Dingsdag 7 September. Om twee uren kwa-
men wy te San Casciano, een groot dorp, waar
onze vrolyke, dikke corriere woonde, en waar
zyne vrouw ons koffie schonk. Om vyf uren
kwamen wy te Florence aan; - wy hadden aan
de grenzen geheel niets van de Douane be-
merkt, en hier was men ook zeer inschikke-
lyk en onderzocht niets toen wy een klein
drinkgeld gaven.

Wy namen onzen intrek by Mr. Humbert,
en waren zeer te vrede van uit te kunnen
rusten, van de vermoeijende nachten die wy
hadden doorgebragt.

Ik heb met den heer Borcel eenige boodschap-
pen gedaan, en heb thuis wat geschreven.
Na 't eten zyn wy geweest in een winkel van
werken in „Pietre dure" naby San Lorenzo, en in

Ik heb ook nog in de stad gewandeld, maar zeer grote drukte en zelfs een soort van kermis was, ter ere van morgen, Maria's Geboorte. Men liep flambouwen en andere lichten door de straten; maar byzonder maakte men met een soort van fluitjes een geweldig hinderlyk geraas; omtrent zoo als ik het te Venetie den laatsten dag van den Carnaval hoorde.

een anderen van voorwerpen van albast; — beide behooren byzonder in Florence thuis, en ik zag ze als merkwaardigheden dezer stad; myn reisgenoot deed meer, hy kocht verscheiden stukken om naar huis te zenden. De kunstenaar Walbant Joan Antoni, een Tyroler, had al de zucht voor zyne kunst, maar ook al de tevredenheid met zyne eigene talenten, die men gewoonlyk by deze halve kunstenaars ontmoet. Hy had werkelyk mooye stukken; ook vertoonde hy ons eene kopie in gips van den roof der Sabynsche maagden door Jan van Boulogne in marmer vervaardigd. In vertrouwen deelde hy ons mede dat zyne kunstbroeders hem geweldig afgunstig waren.

Dezen avond hebben wy gewandeld naar de Cascine, eene regt lieve wandeling waar veel menschen in rytuigen, maar zeer weinige te voet waren. Ik heb heden naar huis geschreven.

Woensdag 8 September. Heden was het groot feest van Maria's Geboorte. Ik heb eerst thuis geschreven, myn reisgenoot is den Heer Fagel uit Londen, zyn oom, welke hier gekomen is wezen opzoeken, zoo dat ik meest allen gemeest ben. In de kerk dell' Annunciata was

Grote toeloop; hier werd het feest byzonder gevierd, en dit is de kerk der aanzienlyken. Veel opschik maar weinig elegantie vond ik by de vrouwen van den middelstand, de aanzienlyke zyn alle in den vorm over den Groot Hertog. My is over het algemeen weinig schoonheid of be-„ valligheid in het oog gevallen. Om in de kerk alles naauwkeurig te zien was heden geen ge-„ legenheid, in de omgangen bewonderde ik eenige zeer goede frescos.

Ik ben ook in de Domkerk geweest, en heb veel door de Stad gewandeld, met oogmerk om er een algemeen denkbeeld van te beko-„ men. De straten en gebouwen hebben een zonderling voorkomen, dat my toch wel bevalt; de bouworde is eenvoudig, zwaar, en statig.

Aan de table d'hote heb ik nog geen gezel-„ schap gevonden, maar ik eenige kennis mede gemaakt heb.

Met den heer Boreel ben ik in den winkel van Raphael Morghen geweest, en heb met genoe-„ gen een aantal zeer schone platen gezien, van hem en anderen. Men houdt hem voor den eer-„ sten plaatsnyder, zyn hoofdwerk is het Nacht-„ maal van Leonardo da Vinci. Geheel of bynaméé hem gelyk stelt men Longhi, te Milaan, wiens

Guide de Florence 326.

Itinerario 98. Lu 5 oct.

hoofdwerk is het Huwlyk van Maria en Joseph, door Raphael, dat te Milaan in de Gallery van Brera is, — en Muller, wiens hoofdwerk, en byna wiens enig werk is de Madonna van Raphael die te Dresden is. De laatste is tot groot verlies voor de kunst reeds gestorven.

's avonds ben ik in het Teatro d'Ogni Santi geweest, waar eene opera van Rossini, Mathilde de Schabran, gegeven werd. Het lokaal is zeer middelmatig; er waren veel menschen, zelfs van den geringen burgerstand, die hier de theaters veel bezoekt, ook kost de plaats in het parterre nog geen paul. De uitvoering was gansch niet best, en een ballet, dat tusschen de bedrynen gegeven werd, ellendig; toch is het publiek hier zoo toegevend, dat beide toegejuicht werden.

Donderdag 9 September. Heden heb ik naar huis geschreven, ook aan den heer Swellengrebel te Utrecht, en aan den heer Perlaun te Meenen. Met den heer Borrel ben ik by den boekverkoper Molini geweest, om boeken uit te kiezen; vervolgens zyn wy weder by Morghen geweest, om platen te zien.

Om half drie zyn wy gereden naar Pratolino, een landgoed van den Groot Hertog, omtrent zes mylen van Florence, regts van den weg naar Bologna. Het huis is afgebroken, om beter herbouwd

Guide de Florence 4B.
Lu 26 Sept.

te worden; ook de tuinen zyn verlegd, en gelyken nu naar de Engelsche; met fraai geboomte en slin-gerpaden, tierendaar niet zyner. De ligging dezer plaats is eenzaam aan het gebergte, en de uitzig-ten zyn zeer schoon. Het groote beeld dat „l'Ap-pennino" moet voorstellen, konden wy niet be-wonderen; het is in den slechten, grotesken smaak die voor een paar eeuwen heerschend wat. By-zonder in het terugkomen hadden wy een uit-stekend schoon gezigt op de Stad en de gansche vallei van de Arno; - toch was ons het weder niet gunstig.

's avonds heb ik thuis gelezen over Florence en ge-schreven in myn dagboek.

Vrydag 10 September Heden zyn wy de Acca-demia delle belle arte wezen zien. Zy is door Leo-pold ingesteld, en door de Franschen nog uitgebreid. Men onderwyst hier teken- schilder- beeldhouw- en bouwkunde; - als een byvak van de twee laatste kan men rekenen de Scuola d'ornato. Het plaatsnyden wordt by Morghen aan huis onderwezen. In een ander lokaal, Santa Cat-tarina genaamd, wordt ook declamatie, mu-ziek en chimie geleerd, en daar is ook eene steendrukkery. De zoogenaamde Scagliola dat is een soort van beschilderd Stuc, en die van kleine figuren van was te maken, hebben opge-

houden met de meesters, die er in uitmuntteden. De Accademia heeft altyd van 300 tot 500 leerlingen. Met de grootste belangstelling zag ik de Gallery der schilderyen, welke vooral beroemd is, om de geschiedenis der kunst, byzonder in de Toscaansche school te bestuderen. By de vernietiging van vele kloosters is zy zeer verrykt met oude stukken. Men ziet er eenige oude Grieksche, styf en op gouden grond. Van de eerste Toscaansche schilders; Cimabue, die 1240-1300 geleefd heeft; – van Giotto zyn leerling, die 1336 stierf. Deze heeft reeds meer leven in zyne figuren. Verder van zyne leerlingen Taddeo Gaddi en ~~Giottino~~; – van Andrea Orgagna en Gentile da Fabriani. De stukken van Angelico da Fiesole hebben reeds veel meer uitdrukking, ook is daarop reeds eenig landschap. Nog merkte ik op die van Fra Filippo Lippi, in 1469 gestorven. Die van Andrea del Castagno zyn de eerste in Italie welke met olyverw geschilderd zyn. Hy is in 1477 gestorven. Hu houden ook de gouden gronden op.

Belangryk waren my nog Andrea Verocchio, meester van Leonardo da Vinci; Domenico Ghirlandajo, meester van Michel Angelo; en Pietro Perugino, meester van Raphael. Ik merkte ook mooye stukken op van Alessandro Botticelli.

Ende der F. 45.

In eene andere zaal zag ik zeer mooye cartons van Fra Bartolomeo (Baccio della Porta) Michel Angelo, Raphael, Andrea del Sarto, Barocio, en anderen.

Hier waren ook de bekroonde stukken der kweekelingen, waaronder zeer goede; tevens zag ik hier voorbeelden van de werken in Scagliola, ook van de kleine reliefs in was, en van de gesnedene fyne stenen, welke vakken allen niet meer onderwezen worden.

In eene groote benedenzaal was eene mooye verzameling van afgietsels der belangrykste standbeelden.

Ik ben vervolgens ook gaan zien de Werkplaats in Pietre dure. Dit is een tak van kunst welke onder Cosmo I uit Lombardye gebragt is, en deze fabriek is nog altyd voor rekening van den Groot-Hertog. De arbeid in pietre dure heeft verwantschap met mozaik, doch is in veel opzigten geheel verschillend. Voor de pietre dure snydt men uit een steen van porpher of andere van gelyke hardheid juist zoo veel uit als door de figuren die men er in wil brengen zal worden ingenomen, somtyds ook wordt de gansche oppervlakte met saamgevoegde stenen beslagen. Die figuren vormt men niet van kleine stukjes van gekleurde glasachtige stof zoo als in het mozaik

× Smeriglio

maar van grotere of kleinere stukken van de hard-
ste steensoorten (Silices) welke door de natuur
juist die kleuren bekomen hebben die men voor
de tekening nodig heeft. Men heeft daartoe eene
grote verzameling van stenen, uit alle oorden
der wereld byeengebragt, en in dunne platen ge-
sneden, waaruit men dan stukje voor stukje uit-
zaagt, hetgeen met de grootste zorg en aandacht
geschieden moet, dewyl men niet alleen de juiste
kleur, maar ook de schaduw die vereischt word,
in den steen moet aantreffen. Zoo zaagt men voor
elk deel van een figuur een stukje, dat met een
~~koper~~ yzer draad, ~~naar~~ als een boog gespannen, en steeds
met x steengruis en water bevochtigd, uitgezaagd
wordt, en vervolgens met koperen staafjes die even-
eens met steengruis en water bevogtigd worden,
nog afgeveild worden. Dit zagen en veilen is zeer
moeilyk uit hoofde der hardheid van den steen.
De stukjes moeten allernaauwkeurigst passen, zoo
dat men in de figuren geene voegen gewaar
wordt. Men hecht ze aan een met een zeer sterken
mastic, en maakt ze vast op eene plaat van
leisteen. Op die wys maakt men vooral tafels,
doch ook nu en dan schilderyen, en veel kleine sie-
raden. Van eigentlyke schilderyen, gezigten van
zeehavens enz: heb ik er geen gezien, die naar my

De mozaik levert matige kopiën maar ook by-
na onvergankelyke, en door haar kunnen deze kunst-
stukken, zoo als de transfiguratie, blyven be-
staan, wanneer de oorspronkelyke reeds lang
vervaelt zyn.

Guide de Florence 201

voorkwam, eenige eigentlyke kunstwaarde hadden. Het fraaiste wat ik gezien heb waren bloemen, schelpen, vazen, op tafels voorgesteld; ook tafels, die bloot met stukjes van onderscheiden kleuren ingelegd waren. Men ziet ook veel van dit werk in pietre dure aan de altaren, waar dan doorgaans de fraaije lapis lazuli de voornaamste pracht van uitmaakt.

Ik voor my hecht reeds geene groote waarde aan de Romeinsche mozaik, dewyl zy toch nooit anders dan matige kopiën kan voortbrengen, en naar evenredigheid te veel arbeid kost. Veel minder waarde, dunkt my heeft deze arbeid in pietre dure; de weinige stukken die zy voortbrengt, zoo als bloemen enz, zyn, ik beken het, fraaijer dan in mozaik; maar zy kan niet eens kopiën van schilderyen van eenigen omvang naauwkeurig daarstellen, dit zoude eene onderneming zyn die nooit ten einde kwam. Het geen deze arbeid oplevert heeft eene duurzaamheid, die voor bloote sieraden, voor huisraad niet vereischt wordt; de genie van een kunstenaar kan er zich niet in uitdrukken, want het zyn altyd kopiën; – en dan bedenke men den verschrikkelyken arbeid: op eene tafel werkten 22 werklieden onafgebroken twintig

Guide de Florence 41. Italiaansche Guide 105.

jaren lang. Dit vind ik byna ongeoorloofd; het voortbrengsel kan nooit aan zulken arbeid, aan zulke opoffering van menschenlevens beantwoorden; alleen de caprice van vorsten kan voorwerpen die, noch voor 't nut noch voor den smaak zoo hoge waarde hebben, tegen dien prys willen kopen.

De kerk en het klooster van San Marco.

Ik zag er een aantal schilderyen die vooral voor de geschiedenis der kunst zeer belangryk zyn: een (Cetmaan's) kruis van Giotto enz. Ik bezocht ook het graf van Pico della Mirandola, die een wonder voor zyn tyd moet geweest zyn, en van den beroemden Latynschen dichter Angelo Poliziano. In de kapel van den heiligen Antonius bisschop van Florence viel myn oog op de woorden die op zyn graf staan „Quisquis ingrederis supplex in faciem pro-„cumbe, venerare cinerem, fige oscula parieti-„bus Sanctum Antoninum Florentiae decus et prae-„sidium hinc sursum adora." Ik heb dikwyls met katholiken gesproken over de eer die men den heiligen bewyst, en dan beweerden zy my altyd, dat men ze niet aanbad.

De heilige Antonius is in 1389 geboren, is 70 jaren oud geworden, en is in 1589 heilig gesproken.
In het klooster zag ik een aantal fresco's van Angelico

Gude de F. 21.
tue 22 Sept

co da Fiesole, onderanderen eene Kruisiging; - ook een nachtmaal van Domenico Ghirlandajo in een refettorio. In de gelaatstrekken is eene zeer schone uitdrukking, maar de gestalten zijn nog stijf. Men wees mij de cel waar Savanarola geleefd heeft; een geestelyke demagoog uit de 15e eeuw, die als ketter verbrand is; - in zijne cel stand toch dat hy een „homo apostolicus" geweest was, en mijn leidsman, een monnik, zeide mij dat hy hem voor martelaar, niet voor ketter hield. Dit klooster van Domenicaners was onder de Franschen vernietigd, nu is het hersteld, er zijn weder 20 monnikken, doch al de goederen, zeide men mij, hadden zij nog niet weder bekomen.

Na den middag ben ik met den heer Boreel op den toren der Cathedrale geklommen, mij van daar een heerlijk gezigt, over de stad en de vallei aan de Arno waarin zij gebouwd is, over al van bergen omringd.

Dezen avond zijn wij gemeest in een Theater genaamd Cocomero, waar een drama vertoond werd: Elisabetta Fedrowna ossia il ritorno del Czar delle Russie dal Campo. - Het lokaal was slecht en de uitvoering zeer matig; het wordt veel door het volk bezocht: de plaats in den bak

Dezen morgen heb ik in de omgangen van het ge-
bouw der Uffici, met musiek en grote plegtigheid
de lotery zien trekken. Eene grote schaar van
menschen woonde dit met eene angstige belang-
stelling by. Het is hier, en in gansch Italie, dezelf-
de lotery als in Frankryk, namelyk dat vyf num-
mers uit de 90 getrokken worden.

Guide de F. 378.

kost twee „grazie" (¼ paul) en eene gewone loge 4 pauls.

Zaturdag 11 September. Dezen morgen ben ik in de Gallery geweest, waar ik nog dikwyls gaan moet, eer ik er hier iets van kan optekenen. Verder heb ik eenige boodschappen gedaan. Na den middag heb ik gewandeld, en ben verrol. gens eene visite wezen doen by de dames Douglas waar ik tot over 10 uren gebleven ben; - daarna heb ik thuis nog wat geschreven.

Zondag 12 September. Thuis wat geschreven; visite gemaakt by den heer Fagel uit Londen. Wy zyn saam geweest in de kapel van den Gran Duca, in t paleis Pitti, waar de mis met muziek gezongen werd, en waar wy de vorstelyke familie zagen.

Wy hebben vervolgens nog verscheiden kerken bezocht, waar ons vooral de vergaderde menschen belangryk waren. Daar ik ze op nieuw denk te bezoeken, wil ik ze hier voorbygaan. Op eene wandeling die wy vervolgens deden, kwamen wy byna terug van ons oordeel omtrent de zeldzaamheid van schone vrouwen in Florence; wy zagen er verscheiden; byzonder troffen ons twee meisjes onder de wandelaarsters in de Portico degl' Uffici

Guide de F. 413

Guide de F. 467

Wy hebben gegeten by den heer Fagel. Na 't eten heb ik gewandeld in den tuin, die achter het Paleis van den Groot Hertog is, en Boboli genaamd wordt. Hy is in den ouden Franschen styl aangelegd, met regte lanen, fonteinen, beelden enz. De grond is zeer ongelyk, zoo dat men altyd op of afklimt, het geen het wandelen beswaarlyk maakt; doch op het hoogste punt is hierdoor ook het uitzigt zeer schoon; men overziet de stad, en heeft den rei* der tegenoverliggende bergen in al hunne pracht voor zich. Dit is dunkt my het eenige dat deze wandeling aangenaam maakt, maar het is ook genoeg om ze in myn oog groote waarde te geven, te meer daar men dit gezigt hier geniet zonder buiten de stad te gaan. De Groot Hertog stelt dezen eigen tuin van zyn paleis twee maal 's weeks voor het publiek open.

Ik heb vervolgens met de Dames Douglas gereden naar de Cascine; de Corso van Florence. Het is ruim een half uur ver, altyd naby de Arno, mooye laan met boomen, die dagelyks begoten wordt voor het stof. De adel en al wie eenigzins rytuig kan bekostigen, ryds hier alle avonden; - aan het eind is eene groote plaats waar men eenigen tyd stil staat en met zyne

bekenden spreekt. Voetgangers komen zelden tot hier, die gaan meer in bypaden en zetten zich in of voor wyntuinen die daar zyn, of ook onder de boomen in het gras; dit levert een aardig gezigt op. Voor eene enkelde reis vind ik dit ryden zeer lief, maar voor alle avonden, dunkt my, moet het verschrikkelyk eentonig zyn; — doch eentonigheid hindert hier de menschen niet: zy gaan drie maanden lang in hetzelfde theater waar hetzelfde stuk gegeven wordt. Ik ben met de dames voor de eerste, welligt ook voor de eenige reis, in het <u>Teatro degl. Infuocati in de Via del Cocomero</u> geweest; het stuk dat gegeven werd heet Amalia e Palmer, muziek van Filippo Celli. Het gebouw is redelyk goed, en men zong beter dan wy verwacht hadden; eenige stukken waren zeer lief.

<u>Maandag 13 September.</u> Den morgen heb ik byna gansch doorgebragt in de Gallery; alleen heb ik nog eenige boodschappen gedaan. Myn reisgenoot heeft steeds beschikkingen voor zyne aanstaande reize te maken gehad.

Aan tafel is dezer dagen een Pool geweest, die eene reis in Spanje gemaakt heeft, en onlangs van daar terug gekomen is; hy heeft ons veel verhaald van den ongelukkigen toestand van dat land, de

Guide de F. 463. ve 25 Sept.

Banton de Porta Romana. Guide de F. 461.

Guide de F. 473.

algemene ellende, onterredenheid en groote onveiligheid; tevens van de ontrachelyke schroomvalligheid en omzigtigheid der politie by zyne aankomst in Genua.

Dezen avond ben ik gewandeld naar Poggio Imperiale, een landgoed van den Groot Hertog, op kleinen afstand van de stad, regts van den Arno, aan de helling van een berg gelegen. Het huis heeft een fraai uiterlyk voorkomen; men is bezig met het weg te verbeteren; inwendig ben ik niet geweest. De Groot Hertog kwam juist met zyne familie dit landhuis bezoeken. Het gezigt is er zeer schoon en by den helderen avond vertoonde zich de bergen en de vallei bysonder gunstig. In plaats van dadelyk naar de Porta Romana (of San Pietro in Gattolini) terug te keeren, ben ik links omgegaan, langs de kerk en het gewezen fort San Miniato, de tyd liet my niet toe in de kerk zelve te gaan. Ik zag een groot deel van de naaste omstreek van Florence; overal wel bebouwd, met vele zeer nette woningen; het land in kleine stukken afgedeeld, en met wyn, koren, groenten enz. bezet. Ver strekken zich de straten der voorsteden buiten de hooge stadsmuren uit. Voor het uit-

zigo vond ik maar hier en daar vrye punten,
want meestal waren er muren langs den weg.
Ik kwam de porta San Nicola weder in, en ging
toen een groot deel der stad door waar de min-
gegoede burgers wonen. Zy waren veel op
de straaten; de vrouwen meest stroo tot hoeden
vlechtende; dit is haare gewone bezigheid zoo
als by ons het breijen.
's avonds heb thuis geschreven.

Dingsdag 14 September. Dezen morgen heb ik
weder byna gansch in de Gallery doorgebragt.
Ik heb thuis ook nog wat geschreven.

Dezer dagen heb ik reeds twee maal proces-
siës gezien; die zyn hier als overal. Ik heb
niet bemerkt, dat het volk er grooten eerbied
voor had. Als men uit Rome komt, kan
het priesterwezen niet wel anders, dan mede
vallen; zoo overstroomt het hier niet van
monnikken en priesters als in Rome; toch
als men hier wat geweest is bemerkt men,
dat er tamelyk veel zyn; maar zoo veel ik
tot nu toe gezien heb geen bedelmonnikken.
Zeer loopt my in 't oog de grote menigte kin-
deren in priestergewaad, sommige reeds met
tonsuur, hoewel niet meer dan acht of tien
jaren oud; dit is een stuitend gezigt. De kin-

deren daarentegen, die by de mis gebruikt worden, zyn veelstrekt zonder tabbarden; zoo zag ik b.v. vandaag in de prachtige kerk van Santa Croce, aan het hoofdaltaar de pleglig-heid der mis verrigten, met bystand van arme kinderen in morsige kleederen en sommige zonder schoenen; - dit is dunkt my niet voegzaam.

Dezen namiddag, om 4 uren is de heer Bo-reel met de post naar Bologna vertrokken. Het doet my leed hem als reisgenoot verloren te hebben.

Ik ben buiten de Porta Pinti een paardespel van een Duitscher, De Bach, wezen zien. Er waren eenige zeer schoone en uitstekend geoe-fende paarden, een kert dat over vyf paar-den sprong; - onder de ryders was een Ro-mein, met name Guerra, die buitengemeen sterke kunsten verrigte; het overige was zoo als ik het reeds meer gezien had. De toeschou-wers leverden eene zonderlinge vertoning op, in de open lucht, rondom op banken boven elkander gezeten, vormden zy iets dat naar de oude Amphitheaters geleek, toch minder als het Mausoleum van Augustus in Rome.

Guide de F. 321.

Guide de F. 77.

Guide de F. 469
Forsyth 104.

Guide de F. 469
Buiten deze poort staat een triumphboog welke juist niet naar het beste model der oudheid gebouwd is;

's avonds heb ik thuis gelezen en in mijn dag-boek geschreven.

Woensdag 15 September. Nog altijd bezoek ik de Gallery, en breng er uren lang door zonder mij te verzadigen van den schat van kunst, dien zij bevat. Dezen avond heb ik eene wandeling gedaan buiten de Porta del Prato en de Porta San Gallo. Thuis heb ik gelezen en geschreven.

Donderdag 16 September. Als de vorige dagen heb ik den voormiddag in de Gallery doorgebragt. Na den middag ben ik de Porta alla Croce uit-gegaan den weg op naar Fiesole. De tijd liet mij niet toe om die plaats zelve te bereiken; ik heb mijne wandeling voortgezet tot aan de Villa Rozzi del Garbo, hoog aan de helling van den berg waar op Fiesole ligt; hier ben ik gebleven tot het ondergaan der zon. Het was een zeer schone avond, en het gansche dal van de Arno met Florence, de vele paleizen en landhuizen, dorpen en boe-re woningen, het schone land met zijne wijn-gaarden, lag alles voor mij uitgestrekt, de ber-gen rondom in het gloeijende licht der avondzon.

Langs eenen anderen weg, over de Villa Baldo-rinette, en langs La Badia ben ik teruggewandeld, en de Porta San Gallo weder in de stad gekomen; Door de lange straat San Gallo gaande, zag

toch, wanneer men niet al te streng opmerkt, maakt het geheel daarvan geen kwaden indruk. Guide de F. 61.

Forsyth 101

Itinerario 87

ik alle menschen op straat; dit is, zoo het schynt eene volksgewoonte; zelfs zyn op veel plaatsen steenen banken langs de huizen, maar 's avonds de voorbygangers zich nederzetten om de koelte te genieten en zaam te praten; daarentegen ziet men buiten de stad zeer weinig wandelaars
's avonds heb ik eene visite by Lady Douglas gemaakt.

Vrydag 17 September. Dezen voormiddag heb ik grotendeels in het Palazzo Pitti doorgebragt, waar voor schilderyen nog uitstekender stukken zyn dan in de Gallery.

Na 't eten ben ik met den heer Poorten gereden naar Doccia om de Groothertoglyke Porceleinfabriek te zien, die wy toch gansch onbeduidend vonden. Zy was niet beter geworden sedert Forsyth haar gezien heeft. Niet ver van daar is de Villa van den Groot Hertog, Castello, aan de helling van den Monte Murello, omtrent anderhalf uur van Florence, regts van den weg naar Pistoja, gelegen. Hier vonden wy een der schoonste gezigten, die men verlangen kan. Wy zagen de zon achter het gebergte ondergaan, en de valleien als betoverd in het avondlicht voor ons liggen. Pistoja en Prato zagen wy regts, Florence links, en eene uitgestrektheid van vele uren voor ons. Het is altyd het dal der Arno, dat men ziet, maar op elk standpunt levert het

Itinerario 87.

Guide de F. 29. Italiaansche Guida 79.

andere gezigten op, en nooit wordt men moe van dit paradys te zien.

Wy hadden nog even tyd om <u>Petraja</u> te gaan zien, eene andere villa van den vorst, wat hoger aan denzelfden berg gelegen. Hier is ook het gezigt zeer schoon toch wat minder uitgestrekt, omdat men meer ingwaards tusschen het gebergte gelegen is. Een toren door Brunelleschi gebouwd en een binnenplaats met frescos van Volterrano trokken hier onze aandacht. De frissche lucht en avondkoelte waren hier heerlyk; de Hofvoogd met zyn gansche gezin zaten in het gras daarvan te genieten; my dacht die moesten hier zeer genoeglyk kunnen leven.

Een paar dorpen die wy doorreden hadden een vry welvarend voorkomen; de huizen niet groot, naast elkander gebouwd als in eene kleine stad; de menschen goed gekleed, ~~en geen bedelaars~~ vrouwen en kinderen, hier en daar ook de mannen, strooye hoeden makende; — geheel geen bedelaars.

<u>Zaturdag 18 September.</u> Heden ben ik geweest in de <u>Chiesa di San Lorenzo</u>, weerom zien. Ik zal my voor deze en andere kerken byna ge-

Ende der F. 32.

veel kunnen verlaten op de Guide de Florence, wel-
ke doorgaans naauwkeurig genoeg is, en waar-
in ik met NB geteekend heb, al wat mij om de
eene of andere reden, getroffen heeft. De voor-
gevel is nog ganschh onvoleindet; dit is het geval
met vele kerken uit de middeleeuw. Ik heb
hier veel voorwerpen van schilder en beeldhouw-
kunst gezien, die voor den tijd waarin zij gemaakt
zijn, zeer verdienen opgemerkt te worden. In
de sagristia nuova zijn twee monumenten
van Medici met beelden van Michel Angelo;
ik kan er geen van bewonderen dan dat voor-
stellende de nacht, hetgeen ook zeer beroemd
is: het is eene schone vrouwelijke figuur, aller-
natuurlijkst slapende. Lady Morgan verhaalt
eene aardige anecdote omtrent dit beeld.
De kapel der Medicis, bestemd om de (monumenten der) vorsten
van Toscane te bevatten, is nog ver af van
voleindigd te zijn: men ziet er de graven
van Cosmo II en Ferdinand I. Deze kapel
is op eene allerkostbaarste wijze ingerigt, met
allerhande soorten van marmor en met pietre
dure versierd. Zoo mij een der opzigters gezegd
heeft, is er reeds zestot zeven millioenen Scudi
aan besteed, en zal er nog meer aan moeten be-

Grade del N. 32

steed worden. Welk schandelyk wegwerpen van het geld, enkeld om met grote ydelheid de graven der vorsten van dit kleine land op te sieren, dat nog met al de pracht niet in goeden smaak is; - dezelfde sommen tot nuttige inrigtingen besteed hadden onéindig veel nut aan den welvaart kunnen aanbrengen.

Ik ben ook geweest in de Laurentinische Bibliotheek, die in een lokaal van het klooster, gebouwd door Michel Angelo, bewaard wordt. De zaal is zeer mooi; de boeken zyn alleen handschriften, en van deze zyn vele ten uitersten belangryk. De algemeene inrigting is, dat ze op net gemaakte lessenaars vastgeketend liggen, en met een kleed tegen het stof bedekt zyn; aan elken lessenaar hangt eene lyst van de werken, die er op liggen; - behalven dat is er een vry naauwkeurige Catalogus. Men is in het toestaan van 't gebruik dezer Bibliotheek zeer mild; zy is driemaal 's weeks open, en dan kan elk een al de handschriften opslaan en er van afschryven wat hy goed vindt.

Men heeft my eenige der belangrykste en oudste stukken laten zien, ik wil ze tot myne herin-

zering hier optekenen.

Virgilius, zoo men meent, van de derde eeuw; het oudste bekende handschrift van dezen dichter.

De beroemde Pandecten, welke in 1135 door de Pisanen in Amalfi gevonden, en van daar naar Pisa gebragt zyn; en in 1400 door de Florentiners aan de Pisaners ontnomen zyn. Het zyn twee delen, zoo men meent van de zevende eeuw.

Horatius van de 12e eeuw, welke van Petrarca geweest is, en waar by noten van zyne hand geschreven zyn.

Terentius, geheel door Boccaccio geschreven, welke zichzelven Joannes de Certaldo naemt.

Een Missale van de Metropolitana te Florence geschreven in 1494 en voorzien met zeer fraaye miniaturen van de school van Domenico Ghirlandajo, zoo men meent.

Tesoro van Ser Brunetto Latini; - dit is een proza-werk van den leermeester van Dante, met figuren.

Een handschrift van Dantes Comedia, door een tydgenoot zeer fraai geschreven en met afbeeldingen voorzien.

De Decamerone, geschreven door Manelli

Zie het prospectus achter Guida di Firenze e d'altre città.

vriend van Boccaccio, in 1384. Het oorspronkelyke handschrift van dezen auteur bestaat niet meer. Een Homerus van de 15e eeuw, uitstekend mooi geschreven.

Eene Aardbeschryving uit de 15e eeuw, zeer prachtig op perkament geschreven, en met fraaye kaarten voorzien. Dit stuk is zeer merkwaardig, om den staat der kennis, en ook van sommige landen in dien tyd te zien. In ons land, op de kaart van Duitschland, vond ik noch Amsterdam noch Rotterdam; maar Phdeum, Mediolanum, Havelia, Sekudada. Dezen avond heb ik gewandeld naar de Cascine; daarna ben ik geweest in het Gabinetto Scientifico e letterario di Vieusseux, hetgeen voor een der beste inrigtingen van dien aart in gansch Europa gehouden wordt. Werkelyk is er een ongemene overvloed van tydschriften en werken, die men kan verlangen ter lezing te vinden. Thuis heb ik nog in myn dagboek geschreven; ik heb nog wat verachterde dagen in te halen.

Zondag 19 September. Dezen voormiddag heb ik thuis met lezen en schryven doorgebragt. Na 't eten heb ik in het leeskabinet nieuwspapieren wezen lezen,

Gende de F. 56.

en heb vervolgens eene wandeling naar de Cascine gemaakt met twee Engelschen wier kennis ik aan de table d'hotes gemaakt had. Het was er vol en levendig. 's avonds ben ik met de dames Douglas in het Theater, genaamd de Pergola, geweest. Dit is het eerste van Florence, waar de aanzienlyken hunne loges hebben en alle avonden komen doorbrengen. Het gebouw is zeer groot, 5 reyen loges zyn boven elkander, die zyn ruim zoo dat er tien menschen zeer wel in zitten kunnen, hoewel zy niet alleen zien en ook niet gezien worden, doch dit behoeft ook niet. By eenige loges zyn nog zalen voor 't ontvangen van gezelschap. Men gaf, en geeft gedurende den ganschen herfst: Le due Duchesse, opera van Celli; en een ballet Il Disertore per amor figliale. De muziek en de uitvoering waren niet uitstekend; het dansen was nu en dan zeer lief.

Maandag 20 September. Dezen morgen heb ik weder byna ganschen besteed in de Gallery; ik heb thuis wat geschreven. Na den middag heb ik wat gewandeld langs de kaayen en over de bruggen, waar tegen den avond altyd veel menschen zyn. Den avond heb ik thuis met schryven doorgebragt.

Dingsdag 21 September. Dezen morgen ben ik

met de dames Douglas in de Chiesa San Lorenzo gemaakt; wy verlangden de Bibliotheek Laurenziana te zien doch die was heden niet open dewyl het „mezza festa" ter eere van S. Matteo was; zoo noemt men de afgeschafte heilige dagen, die men in der daad nog byna algemeen viert: de geestelyken sporen er het volk toe aan, en dit is genoegzaam genoeg om zich door ledigheid verdienste te verwerven. Wy zyn vervolgens verscheiden uren in het Palazzo Pitti geweest, maar wy ons van de heerlyke schilderyen niet verzadigen konden.

Al wat wy naderhand nog zien wilden was gesloten ter zake der „mezza festa".

Het volk was om dezelfde rede overal in feestgewaad, en op eene wandeling die ik dezen namiddag deed, was het overal levendig en vrolyk; ik ging ook nog in eenige kerken, maar men was verwonde ter eere van den Heilige te zingen.

Dezen avond heb ik thuis gelezen en geschreven.

Woensdag 22 September. Dezen morgen heb ik eenigen tyd aan de Dogana moeten doorbrengen, om een koffer dat ik my uit Rome heb laten nazenden. Hier waren ook formaliteiten zoo als altyd, doch hier was orde en beleid by het behandelen der zaken, en tevens was het onderzoek naauwkeurig, naar het bestuur der Dogana

Voor de kennis van den staat van Toscane onder Leopold, waaraan zich de tegenwoordige staat weder meer en meer aanknoopt, vind ik zeer belangrijk het berigt van dien vorst, omtrent zyne regering, uitgegeven in 1790, hetgeen ik hier heb gekocht.

Guide de F. 7. .. Vergelijk de Italiaansche Guida, welke nog omstandiger is en vele der opschriften mededeelt. p 13.

te Rome hoop ik gelykt geen ander in Europa.

Ik ben in de Stamperia Granducale geweest, en heb al de wetten en besluiten, die sedert de restauratie gemaakt en genomen zyn, doorgeloopen, om my van den staat van t Bestuur en de regtspleging in dit land een denkbeeld te maken. Men heeft de Fransche wetten grotendeels afgeschaft, het Romeinsche & Canonike regt en de te voren bestaan hebbende wetten weder ingevoerd; nieuwe wetten voor civile en criminele procedure, ook omtrent vele misdaden, omtrent erfopvolging en andere belangryke punten ingevoerd, men is bezig gansch nieuwe wetboeken te maken. De Grootshertog maakt wetten by „motu proprio"; de regtspleging is openbaar, dit zal wel de eenige staat van Italie zyn welke dit voorregt geniet. Ik heb de belangrykste wetten en besluiten uitgezocht, en moet my daartoe refereren.

Ik was reeds dikwyls in de Domkerk en in de nabystaande Kerk van San Giovanni of Battisterio geweest; doch had nog niet alle byzonderheden naauwkeurig bezien; heden heb ik opzettelyk, met het boek in de hand, alles naauwkeurig beschouwd. De witte en zwarte strepen in de uitwendige bekleding met marmer dezer kerke

en van den toren vind ik geheel niet mooi, enkel die
zoude zeer sierlyk zyn. De gevel van de Domkerk
is onbekleed en onvoleindigd. Inwendig vind ik de-
ze kerk wel treffend door hare groote en hooge ge-
welven. Zy behaagde my ook door hare eenvoudig-
heid, hoewel men ze werkelyk al te kaal vinden kan;
te donker is zy zeker, er zyn slechts weinig veng-
sters, die buiten evenredigheid klein zyn, en waar-
van men nog sommige heeft toegemetseld. Overi-
gens komt het licht door geschilderde glazen, hetgee-
ne goede uitwerking doet, vooral wanneer ze
door de stralen der ondergaande zon beschenen wor-
den; dikwyls ben ik op dien tyd hier geweest, en
dan vond ik wel dat in die zachte gekleurde ver-
lichting van deze majestueuse kerk iets toverach-
tig was, dat met het gevoel van eerbied en gods-
dienst in harmonie was; gaarne had ik dan een
eenvoudig plegtigen eerdienst bygewoond, het
gezang van eenige goede stemmen en van een gods-
dienstig lied zoude gewis stichtelyk geweest zyn;
eene eenvoudige ernstige preek zoo als men ze
somtyds, maar zelden, by de protestanten hoort,
had gewis diepen indruk gemaakt; doch in plaats
van dien hoorde ik het koor van Canonici, die
werktuiglyk, op akelig wanklinkenden toon, zeke-
re woorden lezen en uitschreeuwen, zonder dat
iemand ze verstaat, of iemand er naar luistert.

Guide de F. 21.

Guide de F. 25

Guide de F. 47. V. Guida 115

Ik ken niets, dat minder naar godsdienst lykt; het is eene parodie die het godsdienstig gevoel beledigt. Het weerzin vermyderdig ik my van dit poppen=spel, waarin ik met spyt eene groote schaar van kinderen zag opleiden.

Alles wat my byzonder opmerkelyk in deze kerk is voorgekomen, heb ik in het Fransche handboek aangeteekend.

Van den toren heb ik reeds gesproken; de voorwerpen die, volgens het handboek, in het gebouw van de Opera waren, zyn nu meest in de Gallery.

De deuren van het Battistero zyn beroemd als meesterstukken van gegoten brons, by de eerste herleving der kunsten, door Andrea Pisano, en de schoonste door Ghiberti vervaardigd. Men moet werkelyk de figuren welke op deze deuren staan bewonderen, zy hebben sommige zoowel in gelaatsgestalte als in groepering uitstekende waarde. Het is overigens een soort van kunstwerken dat op my nooit groten indruk maakt.

Het gebouw is inwendig zeer mooi voor de form van t gewelf; van de voorwerpen die men er ziet vond ik niets van groot belang. Het houten beeld van Maria Magdalena, door Donatello is zonderling maar niet mooi.

Ik bezocht de Basilica della S.S. Annunziata weeren zien. Eene mooye vierkante plaats met om=

H. Guida 121.

Zat. 10 Sept.

By de middelmatige declamatie, liep my nog te meer de zwakheid van het stuk zelve in het oog. Het is zoo weinig in de Romeinsche karakter, alles is modern, en het is zonder kracht of beloop. Als tragedies, dunkt my, hebben, doorgaande, de stukken van Metastasio geen groote waarde; maar er zyn eenige lieve versjes, roerende zamenspraken en stellingen in, daarby eene eenvoudige natuurlykheid, die zeer

gangen is voor deze kerk; men ziet er het stand-
beeld van Ferdinand I te paard, in brons. In het
voorportaal der kerk zijn zeer schone frescos. Ik
merkte op van Andrea del Sarto: de opwekking
van een dood kind door het aanraken van San
Filippo; de geboorte van ~~Jan~~ Maria, en de aan-
bidding der drie koningen; – van Pontormo,
de Visitazione, zeer gelykende naar de manier
van Andrea del Sarto. In de kerk zag ik verschei-
den merkwaardige voorwerpen, onder anderen het
graf van den beroemden kunstenaar Giovan-
ni di Bologna. In de omgangen van het klooster
veel mooye fresco; en by alle uitnemendheid de
Madonna del Sacco van Andrea del Sarto, welke
ik haren roem volkomen waardig vond.

Dezen avond ben ik geweest in het Teatro della
Concordia; de aankondiging van de Clemenza di
Tito door Metastasio had my uitgelokt. De uit-
voering was minder dan middelmatig, zoo dat
ik my niet zeer wel daaraan kan vinden; – meer
nog dan dit hinderde my de benaauwdheid en
het ongunstig voorkomen van lokaal en publiek.
Zoo my voorkomt is hier de verzamelplaats
van het onbeschaafste en liederlykste gemeen; van
hetgeen men by ons plaatsen noemt, en die zyn

behagen, maar die ook met weinig verande-
ring in elk stuk wederkomen.

Guide de F 66. It. Guida 163.

Reichard Guide. Ital. 28.

in Florence vooral niet minder talryk en graf dan elders. Toen ik even uit myne loge was gegaan vond ik er twee mannen uitgestrekt in liggen; ik maakte hun de opmerking dat ik verlangde alleen te zyn en daarom eene gansche loge gehuurd had (ik had er drie pauli voor betaald); zy gingen weg doch zonder het zeer onbeleefd, dat ik niet met hen wilde blyven, hetgeen my toch met alle mogelyke inschikkelykheid niet mogelyk zoude geweest zyn. Er werd eene „Farza" nagegeven, die als gewoonlyk zonder zin of slot was, maar zeer grappig en goed uitgevoerd werd.

Donderdag 23 September. Heden heb ik weder belangryke kerken gezien. Chiesa di Santa Croce, eene fraaye kerk, die toch van geen goede bouworde is, en niet voleindigd. Hier liggen veel belangryke mannen begraven, maar hunne monumenten hebben zeldzaam groote waarde: Michelangelo; - het borstbeeld op zyn graf is van hemzelf gemaakt; - Alfieri; - zyn monument is door Canova, die een vriend van hem was vervaardigd, maar is niet best uitgevallen; - Macchiavelli; - eene vrouwelyke figuur op zyn graf, die zyne beeltenis in de hand houdt, is zeer

Zijn naam is Alessandro Allori. Flor. School
1553 - 1607.

hef; Spinazzi is er de beeldhouwer van; - Jean La-
mi; - deze is op zyn graf als redenaar, in eene groote
levendige gestalte voorgesteld; - Gallileo Gallilei;
- deens monnument, door Fortini gemaakt, heeft
geheel geene waarde. Toch verdient het dat men
er by verwylt, om den groten man, en om zich te
verwonderen over den loop der tyden. hy ligt hier
in de kerk van het klooster der Inquisitie, die
hem veroordeeld had. Er is hier ook een monu-
ment ter gedachtenis van Filicaja, wiens aan-
doenelyk lied elk Italiaan, die nog iets van
vaderlandsliefde bezit, in den mond heeft.

Behalven de graven van grote mannen zyn
er veel voorwerpen van kunst opmerkelyk in
deze kerk; ik heb ze in den Guide aangeteekend;
verscheiden schilderstukken van Giotto, van
Taddeo Gaddi, van onbekende oude schilders;
meer zelfs dan in den Guida staan aangemerkt;
- de Coronazione della Vergine van Bronzi-
no is opmerkelyk als zyn laatste werk, dat hy
niet heeft kunnen ten einde brengen; toch heeft
het veel uitdrukking. In het klooster wees men
my een Jesus aan het kruis van Cimabue. Het
grote fresco, voorstellende het nachtmaal, door
Giotto is zeer opmerkelyk; de gestalten zijn
zeer styf, maar de hoofden sommige zeer schoon.

En zyn ook in deze kerk verscheiden stukken der herlevende beeldhouwkunst, daaronder relief van gekleurde terra cotta van Luca della Robbia, die zeer mooi zyn, en zoo als men ze later niet meer gemaakt heeft.

By eene afbeelding van den heiligen Antonius van Padua, hangen eene menigte toddery en wasexvotos; myn leidsman, een kerkelyk beambte, zeide my, dat dit beeldje dertien wonderen 's daags deed. Ik vraag hem van waar juist dat getal van dertien kwam? Die vraag vond hy zeer ongepast; hy zeide my de zaak zoo als zy was, zeide hy, en konde my verzekeren, dat hy er niets bynaeg de; maar verder was het een punt „della fide" en als men overal rede van vragen wilde, kan men eindelyk wel gaan twyffelen aan de „Santa Vergine".

Onder de Franschen was dit klooster verniëtigd; thans zyn er naar het begin weder 24 monnikken. My komt voor, dat de restauratie in dat punt hier grote stappen doet, en ik vermoed, dat al de kinderen in priestergewaad, die ik dagelyks zie, bestemd zyn, om de bevolking der kloosters weder „au grand complet" te brengen. Hoe is het mogelyk, dat zelfs de beste vorsten het nadeel van die maatschappe-

Gende de F. 65.

Gende de F. 66.

Gende de F. 315. H. Genda 257.

ke pest niet inzien.

De Piazza Santa Croce, die voor deze kerk is, wordt met regt als eene der schoonste plaatsen van Florence genaamd, hare form is zeer regelmatig, evenwel zoude zy schooner zyn, indien ze met goede huizen random bezet was, en indien ze rein en goed in order gehouden werd, doch zindelykheid ontbreekt overal, en het onge- bonden volk vernielt banken en palen die onhersteld blyven liggen. Als een merk- waardig overblyfsel van ouderwetsche wys van bouwen is opmerkelyk het Palazzo Antella, waarvan de voorgevel gansch met frescos beschilderd is, sommige zyn zeer goed, maar de onderwerpen zyn duistere allegorien.

Chiesa de Santa Maria Novella. Deze is niet onvoltooid gebleven, zoo als de meeste andere, zy heeft een fraayen voorgevel; inwendig zyn ook de evenredigheden zeer aangenaam, doch ik vind beneden de waardigheid van zulk een ge- bouw, dat de bogen kleinder worden, om ze verder te vermeiden, en de kerk grooter te doen schy- nen; dit is voor een gezigtspunt alleen, want van achteren naar voren gaande schynt juist de kerk zoo veel kleinder, als zy van voren naar achteren gaande grooter schynt. Er is inde-

Finde di F.° 96.

ze kerk en klooster zeer ziensweerd, ik heb hetgeen my getroffen heeft in het handboek aangeteekend; met genoegen zie ik de ondestukken der Toscaansche school, waarin men de eerste ontwikkeling der genie, na de middeleeuw, kan opmerken: de kunstenaars beproeven daarin steeds hunne voorstellingen door schilder- en beeldhouw-arbeid uit te drukken, en men is verbaasd over de vorderingen die zy daarin maken.

In de omgange van het klooster wordt men reeds de geuren van de „fanderia" gewaar; want de monnikken maken hier uitstekend goede parfums; de Pharmacie is op de elegantste wyze ingerigt, en volgens eene gedrukte lyst kunnen de liefhebbers en liefhebsters hier deze wereldsche voorwerpen van weelde komen uitzoeken, ik voeg deze lyst by de bylagen tot myn dagboek.

Ik ben heden geweest in de Libreria Magliabechiana, de voornaamste openbare bibliotheek van Florencie. Zy is zeer oud en men kan dus van hare inrigting niets buitengewoons verwachten; het lokaal waar zy staat is zeer goed; alphabetische Catalogussen liggen voor

Gende de F. 345. It. Gende 335.

Gende de F. 352. It. Gende 365. Forsyth 46 ... 24 sept.

elkeen ten dienste; met spyt zag ik er den catalo-
gus van de verbodene boeken (door den Paus ver-
boden) naast liggen. Deze boekery wordt nog
steeds door aankoop vergroot; - zy is alle
dag open, en ik vond er een vry groot aan-
tal lezers; ook een paar jonge lieden teken-
den platen van natuurlyke historie na.
Dezen avond heb ik wat gewandeld, en heb
naderhand thuis wat nagelezen en geschreven.

Vrydag 24 September. Heden ben ik geweest in
de Chiesa dello Spirito Santo. Zy is een der nieuwste
en grootste dezer stad; de indruk dien zy als gebouw
maakt is zeer aangenaam. Er zyn verscheiden schil-
deryen, ook eenige beelden merkwaardig.
Vervolgens ben ik geweest in het Museo di Storia
naturale &c. Hier zyn werktuigen voor de Natuur-
kunde, die ik niet gezien heb, en ook niet zeer ver-
langde te zien; - maar voornamelyk zyn hier be-
langryk de ontleedkundige voorwerpen in wasch
kunstig nagemaakt. Dit is, zoo als men weet
hier, door Felix Fontana, voor de wetenschap aan-
gewend, en wat men elders van denzelfden aard
heeft is, of gekomen van Florence of vergemaakt
op de wyze die men hier uitgedacht was. Vyfthien
kamers zyn er mede gevuld, en men kan niet
genoeg de kunstige naauwkeurigheid bewon-

deren, waarmede de fynste delen van het menschelyke lighaam zyn nagemaakt. Ik zag hier ook eenige voorwerpen van anatome comparata die uit- stekend schoon gearbeid zyn. Te Weenen had ik overigens reeds eene byna even ryke verzameling gezien.

Andere zalen zyn gevuld met voorwerpen van Natuurlyke historie, waarvan de verzameling zeer net en goed geordend is. Sommige vakken, zoo als de mineralogie, zegt men, zyn zeer ryk; het is niet mogelyk hiervan te oordelen wanneer men niet van het vak is. Men heeft voor de plantkunde ook voorwerpen geboetseerd, welke niet voor drogen vatbaar zyn, zoo als paddestoelen dikke bloemen enz: sommige toch ook die my dunkt, dat men natuurlyk zoude kunnen hebben, zoo als houtsoorten.

Ik heb nog opgemerkt, dat by de vogels altyd hunne nesten en eyeren bewaard worden. De form der oorspronkelyke cristallisatie was in koper by elke soort van mineralen gevoegd.

De botanische tuin heb ik alleen uit de vengsters gezien, die is met terrassen aangelegd, en was zeer net; het Observatorium heb ik niet wezen

Guide de F. 57

zien. Deze gantsche inrigting schynt voor het onderwys niet gebruikt te worden; de Universiteit is in Pisa en in Florence is buiten de Accademia delle belle arti geen groot gesticht van onderwys; alleen komen uit Pisa studenten in de geneeskunde, om hier aan de Hospitalen zich practisch te oefenen; – voor dezen worden eenige lessen gehouden (by welke men den botanischen tuin en sommige andere takken van het Museum ten nutte maakt. De koningin van Hetrurie had een Lyceum opgeregt en had daarby lessen over al de vakken van de natuurwetenschappen voorgeschreven; een opschrift beneden in het lokaal van t Museum vermeldt nog die verbetering doch de Groot Hertog heeft zich laten overtuigen, dat men die instelling weder vernietigen moest, en nu schynt dit schone Museum weinig nut te doen.

Dezen namiddag ben ik met een Engelsman in het Groot Hospitaal van Santa Maria nuova geweest. Men neemt hier alle zieken uit den Toscaanschen staat; de armen voor niet, de anderen voor twee pauli daags. Er zyn 600 bedden.

Zelfs de godsdienstoefening, die men in die gro-
te zalen houdt, moet, dunkt my, voor veel zie-
ken nadelig zyn. Wy waren er juist, terwyl
men, als gewoonlyk, latynsche gebeden geza-
menlyk uitschreeuwde, hetgeen een sterk ge-
raas maakte, voor zwakke zieken gewis zeer
hinderlyk.

In eene zeer groote zaal zyn de zieke mannen byeen, aan een eind die geneesk- aan het ander eind die heelkundige hulp behoeven; – De belangrykste zieken zyn voor de clinick byeen geplaatst. In afzonderlyke zalen waren de oogkranken en de venerische aan welke men de rob antisyphilitique van Laffecteur laat gebruiken. Eene geslotene zaal was voor zieke gevangenen, thans waren hierin twee lyders. Er zyn voor de mannen 40 oppassers en 9 monnikken, om de zieken in het sterven by te staan.

De inrigting voor de vrouwen was nagenoeg dezelfde. Deze worden opgepast door ruim vyftig geestelyke zusters, welke toch alleen zoogenaamde „oblate" zyn, en geene geloften doen. Men zeide ons dat de publieke vrouwen hier ook in eene gesloten zaal lagen, om na de genezing gestraft te worden.

Het kwam my voor, dat er veel te groot aantal zieken byeenligt; het is niet mogelyk, dat er stilte en rust in zulke zalen plaats hebben, ook moet het nadelig voor vele zieken zyn zoo veel anderen rondom zich te zien, onder hen stervende te zien en doden wegdragen; – de herstellende moesten voor

De zindelykheid was middelmatig; by de vrouwen beter dan by de mannen.

Guide 63. Tegenover het Hospitaal Bonifazio, is een klein ander Hospitaal genaamd Sta Lucia, dit is voor de Oostenrykers; er waren thans maar vyf zieken.

Guide de F. 325

al van de zieken kunnen weggenomen worden;
de bedden staan te dicht byeen, en de lucht
was meestal benaauwd en onzuiver.

Men heeft ons hier een kind van 4½ jaar gewe-
zen, dat voor eenige dagen van een groten
steen, door operatie, bevryd was; het lag rustig
te slapen en er was alle hoop op zyn herstel;
de moeder was nacht en dag by hetzelve, en
drukte het geluk uit van het gered te zien.
zy was van het land, zes uren buiten Florence
dit kind lag in een afzonderlyk vertrek.
Nog wees men ons een man die voor 5 ja-
ren den schedel verloren had: de herzenen wa-
ren alleen met vel bedekt; hy was thans
hier, omdat hy by een val zyn been gebro-
ken had. Gewoonlyk zyn hier omtrent
70 studenten, welke alvorens in Pisa den
graad te verkrygen, hier in de praktyk ge-
oefend worden. Er is voor hen eene biblio-
theek en een botanische tuin.

Er zyn behalven dit hospitaal nog dat van
Bonifazio, voor militairen bestemd, en ook
voor kindzieken; - dat van San Giovanni
di Dio, hetgeen klein is en byzonder bestemd
voor de mannelyke bedienden van den adel.

Met een Engelsman hebbe eene grote wandeling buiten de Porta Romana gedaan; wy hebben vergeefs het huis van Gallileo Gallilei gezocht, hoewel wy er niet ver af waren, niemand weet er iets van, ook een paar priesters niet, die wy er naar vroegen.

De arme zieken worden uit hunne huizen in dit hospitaal gebragt door de broeders della Misericordia, welke hun terens uit de kas van de broederschap eenige ondersteuning in geld geven, welke grooter of kleinder is, naar mate er meer of minder zieken in eene maand zyn. Deze broederschap gaat met kappen over het hoofd zoo dat men niemand kennen kan, even als ik de broederschappen elders beschreven heb. De overleden Groot Hertog die ook lid was, ging, zoo men zegt, dikwyls ongekend mede. Wanneer menschen dood, of ziek en verlaten op straat gevonden worden, worden ze ook door deze broederschap verzorgd; men roemt zeer deze instelling.

Dezen avond heb ik een bezoek gemaakt by de dames Douglas; ik vond er de Graaf en Gravin Guicciardini, doctor Rici, die eenige jaren in de Engelsche armee geweest is en eene reis in Egypte gemaakt heeft, en een Abbate welke de Italiaansche taal onderwyst. Naderhand heb ik thuis nog wat geschreven en over Florence gelezen.

Garde de F. 89.

Garde de F. 92

Zaturdag 25 September. Dezen morgen ben ik met de Engelsche dames het Palazzo vecchio wezen zien; het is thans weder Paleis van den Groot Hertog, doch wordt maar voor een klein gedeelte gebruikt. De binnenplaats met portieken is zeer zonderling versierd, maar voldoet regt goed het oog. De Raadzaal treft door hare grote. Onder de beelden in deze zaal merkte ik op dat van Giovanni de Medicis, Karel V, die gekroond wordt, Leo X, allen van Bandinelli. In andere vertrekken zijn mooije frescos van Vasari; daar was ook een portret van Giovanni de Medicis, het geleek veel op Napoleon. Van dezen zag ik ook een portret, kopie van dat door David geschilderd. In eene andere zaal waren eene menigte voorwerpen kunstig gesneden in graauw en karnsteen; dit is eene smaak der vorige eeuwen geweest die voorbij gegaan is, tevens ook de kunst om ze te vervaardigen. Hier hangen ook portretten van de voorouders des Groot-Hertogs.

De plaats waarop dit Paleis staat is een der schoonste van Florence en zoude in elke stad schoon zijn, zij heet Piazza del Gran Duca. Van de standbeelden, die allen belangrijk zijn, bevallen mij zeer Perseus van Benvenuto Cellini,